

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Lucie Mánková

**PRŮZKUM BĚŽNĚ MLUVENÉHO JAZYKA VE
VALAŠSKÉ NÁŘEČNÍ OBLASTI**

Olomouc 2012

Vedoucí práce: PhDr. Květoslava Musilová, Dr.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí bakalářské práce a použila jen pramenů a literatury uvedených v závěru.

V Troubelicích dne 30. 3. 2012

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji PhDr. Květoslavě Musilové, Dr., za odborné vedení bakalářské práce, cenné rady a potřebné materiálové podklady.

Děkuji také vedení a zaměstnancům Základní školy ve Velkých Karlovicích za čas a informace, které nám poskytli.

OBSAH

ÚVOD	6
1 DIALEKTOLOGIE	7
1.1 Nářečí – dialekt	8
1.1.1 Vznik nářečí	8
1.1.2 Charakteristika nářečí	8
1.1.3 Hranice nářečí – izoglosy	9
1.1.4 Rozdělení nářečí na našem území	9
1.2 Interdialekt	10
1.3 Postupné mizení nářečí	10
2 VÝCHODOMORAVSKÁ (MORAVSKOSLOVENSKÁ) NÁŘEČÍ	12
2.1 Valašské nářečí	13
2.1.1 Karlovické nářečí	15
2.1.1.1 Velké Karlovice	15
3 VÝZKUM NÁŘEČÍ	17
3.1 Dotazníkový průzkum	17
3.1.1 Výsledků dotazníkového průzkumu	18
3.2 Mluvený projev	37
3.2.1 Ukázky mluvených projevů	37
3.2.1.1 Střelba za trest	37
3.2.1.2 Vojenské jídlo	39
3.2.1.3 Marián	40
3.2.1.4 Pouť	41
3.2.1.5 Kde bydlíš?	42
3.2.1.6 Drhání peří	44
ZÁVĚR	48
PRIMÁRNÍ LITERATURA	49
SEKUNDÁRNÍ LITERATURA	49
ANOTACE	51
PŘÍLOHY	52
1. Příloha	53
2. Příloha	56
3. Příloha	57

4. Příloha	58
------------------	----

Nahrávky mluvených projevů – zvukový nosič CD

ÚVOD

Celá práce je zaměřena na mluvený projev ve valašském nářečí. Toto téma si pisatelka vybrala sama na základě toho, že z Valašska pochází.

V první – teoretické části objasňujeme základní terminologii. Tato část je rozdělena na kapitoly; 1 Dialektologie, ve které charakterizujeme pojmy jako nářečí, interdialekt, a postupné mizení nářečí, dále zde vyčleňujeme typické nářeční znaky a to v kapitolách: 2 Východomoravská nářečí a 2.1 Valašské nářečí. Zahrnuli jsme zde také Karlovické nářečí, vznik a vývoj obce Velké Karlovice, kde jsme celý výzkum prováděli.

Druhá – praktická část obsahuje dotazníkový výzkum, prováděný na druhém stupni Základní školy ve valašské obci Velké Karlovice, doplněný grafy a komentáři v podkapitole 3.1.1. Dál následují ukázky a rozbor mluvených projevů obyvatel téže obce, které jsou zaneseny v kapitole 3.2.1.

Pomocí těchto metod chceme zjistit, zda je valašské nářečí v mluvených projevech stále aktivně používané a jak často se užívá. Již řadu let se hovoří o ústupu nářečí, která se pomalu přibližují obecné češtině, což popisuje také náš přední lingvista Keller (1954, s. 69, s. 89). Můžeme tedy sledovat, jak se dnešní nářečí liší od nářečí např. před padesáti lety. Nejtypičtější rysy z nářečí mizí a za několik desítek let by se tak nářeční slova mohla stát archaismy, nikdo by je bohužel neznal a nepoužíval.

V závěru bakalářské práce popisujeme a hodnotíme výsledky výzkumu, v příloze předkládáme vyplněný dotazník, mapy charakterizující výskyt nářečí, nejčastěji uváděnou pověst z okolí Velkých Karlovic a CD se všemi nahranými mluvenými projevy.

1 DIALEKTOLOGIE

Dialektologie je jazykovědná disciplína, která se zabývá výzkumem dialektů neboli nářečí. Tato nauka se začala osamostatňovat v 2. polovině 19. století, aby pomohla objasnit historii jazyka. Značnou měrou k tomu přispěla jazykověda orientovaná směrem historickosrovnávacím v 1. polovině 19. století, která upozornila na důležitost nářečního materiálu pro obecné zkoumání jazyka a pro studium jeho dějin.

Naši přední lingvisté popsali funkce a význam dialektologie ve svých pracích, které se staly nedílnou součástí dialektologického výzkumu.

„Význam dialektologie v rámci jazykovědného zkoumání je několikery. Nářeční různosti na území jednotlivých jazyků jsou plodem minulých vývojových procesů, jejich studium vede proto k poznávání složitosti vývoje národního jazyka jako celku a někdy i k odhalování příčin tohoto vývoje. Studium vývojového pohybu, který probíhá v nářečích v dnešní době, skýtá pak jistou oporu pro zjišťování směru vývoje jazyka i jeho dílčích jevů do budoucnosti.“ (J. Bělič, 1972, s. 5)

„Dialektologická bádání zaměřená na zeměpisné rozšíření jazykových jevů ukázala, jak mnohotvární byly historické cesty vedoucí k vytvoření dialektů a jak mnohostranné jsou vztahy a svazky nářečí i v době současné.“ (A. Kellner, 1954, s. 97)

Při výzkumu se používají dvě metody:

- **Synchronní** zkoumá zpravidla současné nářečí a zaměřuje se na menší jednotky mluvy.
- **Diachronní** zkoumá historické souvislosti při vzniku a vývoji nářečí.

Z novějšího zdroje, kterým je Encyklopedický slovník češtiny (Karlík, 2002, s. 110), uvádíme další definici dialektologie: *„Jazykovědná disciplína zabývající se zkoumáním dialektů. Z obsahu pojmu dialektů vyplývá specifičnost dialektologie jako oboru zabývajícího se studiem nářečí na území národního jazyka.“*

Dialektologie tedy porovnává spisovný jazyk s jazykem nespisovným a díky tomu nám ukazuje podrobnosti o vývoji a proměnách národního jazyka, pomáhá nám pochopit vývoj spisovného jazyka, vývoj kulturní i národní.

Tomuto odvětvím lingvistiky se věnovali mnozí jazykovědci a vznikalo tak mnoho děl, která se zabývají touto problematikou. V roce 1864 vychází první dílo o dialektologii – Základová dialektologie československé od V. A. Šembery, další autoři jsou například: František Bartoš, Bohuslav Havránek, Jaromír Bělič, Vladimír Šmilauer a ze současných autorů můžeme jmenovat Jana Chloupka a další.

1.1 Nářečí – dialekt

1.1.1 Vznik nářečí

Vznik českých nářečí řadíme do předfeudálního období, kdy na našem území žilo více slovanských kmenů mluvících různými nářečími, tato nářečí se sjednotila a vznikl tak na našem území víceméně jednotný jazyk. V období feudalismu se jazyk začal opět diferencovat díky rozdrobenosti země a vznikala tak nářečí místní. V Čechách mělo velký vliv na nářečí pražské centrum, územní jednotky se často měnily, a proto jsou dnešní hranice nářečí jiná, na druhé straně na Moravě souhlasí místy nářeční hranice dodnes. Velký vliv na vývoj nářečí měla také kolonizace. (Fr. Cuřín a kol., 1964, s. 161–162)

V literatuře 19. století se nářečí objevuje také hojně, nejznámějšími autory, kteří tyto prvky použili jsou Božena Němcová, Karel Jaromír Erben nebo Alois Jirásek, dále jsou užívány v lidových písních a pořekadlech. Je tak dokázáno, že lidé opravdu mluvili nářečími a to převážně na venkově.

1.1.2 Charakteristika nářečí

Nářečí neboli dialekt řadíme do nespisovné části jazyka, kterou se běžně dorozumíváme.

„Nářečím přitom rozumíme víceméně ustálenou místní obměnu celonárodního jazyka, zeměpisně vymežitelný soubor jazykových prostředků, který slouží jako nástroj dorozumívání pouze části národa, a to jen v oblasti běžného denního styku.“ (Fr. Cuřín a kol., 1964, s. 157)

V Encyklopedickém slovníku češtiny (Karlík, 2002, s. 109) je nářečí charakterizováno jako: *„Územně (geograficky) vymezený útvar národního jazyka, který je určen vztahem k jiným teritoriálním útvarům a k jazyku národním.“* Ve slovníku definice nářečí pokračuje dále jako: *„Útvar se svébytnou strukturou a jednolitou tuhou normou, omezený na mluvenou neveřejnou (soukromou) spontánní komunikaci.“*

Nářečí jsou tedy územní varianty běžné mluvy, které můžeme rozčlenit také geograficky na menší či větší jazyková území se specifickými znaky mluvy a používají se při neformální komunikaci.

1.1.3 Hranice nářečí – izoglosy

Karlík (2002, s. 18) používá tuto definici izoglosy: „*Linie na mapě ohraničující území, na němž se vyskytuje určitý jazykový jev, a oddělující toto území od oblasti s odlišným jazykovým jevem.*“

Je těžké určit přesné územní rozsahy jednotlivých nářečí, protože se navzájem často kříží nebo splývají. Hranice nářečí vznikaly v průběhu historie a jsou ovlivněny mnoha faktory, jako jsou: přírodní překážky, sociální nebo ekonomické poměry, blízkost velkých měst, církevní nebo správní hranice a kolonizace.

Mezi nářečími se vyskytují tzv. přechodné pásy, což jsou plynulé přechody mezi sousedícími nářečími. Jádrem dialektu potom nazýváme území, na kterém se nacházejí všechny znaky určitého nářečí. (Fr. Cuřín a kol, 1964, s. 162)

1.1.4 Rozdělení nářečí na našem území

V dnešní době se na českém jazykovém území nachází mikrodialekty, u nichž se vyskytují jen velmi malé rozdíly ve společných znacích, a makrodialekty, které jsou už více vnitřně diferencované. (J. Bělič, 1972, s. 11)

Díky historickému vývoji Bělič (1972, s. 11–14) na našem území vyčleňuje čtyři základní typy nářečí. Každé z nich se vyznačuje určitými typickými rysy a znaky.

- **Nářeční skupina česká** se nachází v západní části české jazykové oblasti. Nejtypičtější společný znak skupiny je dvojhláska ou, která je užívána za původní ú (nesou) a dvojhláska ej proti spisovnému ý, í (mladej, nosejk).
- **Nářeční skupina středomoravská** (hanácká) zaujímá střední část Moravy, mimo určité oblasti na jihozápadě a na východě. Odlišuje se užívání ó a é proti spisovnému ou a ý, í (mladé, nesó, nosék).
- **Nářeční skupina slezská** (lašská) zabírá části bývalého Slezska a severovýchodní část Moravy. Nejvýraznějšími znaky jsou krátké samohlásky y, i, u proti spisovnému ý, í a ou (mlady, ňesu, nosik), typický je také přízvuk na předposlední slabice.
- **Nářeční skupina východomoravská** (moravskoslovenská) zabírá široký pás při východní hranici České republiky. Charakteristické jsou samohlásky í a ú (mladí, nesú, nosík)

A. Kellner (1954, s. 15) uvádí příklady jednotlivých nářečí na těchto větách:

Naši eště dneska mlátěj, pšeňici, ale zejtra pudou už vorat, na to dlouhí pole.

Naši ješče dneska mlátíjó, pšenico, ale zétra pudó još vorat, do teho dlóhiho pola.

Našy ešče neskaj mlaťa, žyto, ale zytra pujdu už orať na to dluhe pole.

Naši ešče dneskaj mlaťija, žito, ale zitra půjdú už orat, na to dlúhé pole.

Jak už bylo výše zmíněno, nářečí se prolínají a někdy také splývají, jednotlivé znaky se tak mohou objevit ve více nářečích a to hlavně u sousedících.

1.2 Interdialekt

„Nestabilizovaná varieta (útvár) národního jazyka představující poslední vývojové stádium tradičních teritoriálních dialektů.“ (Karlík, 2002, s. 183)

Interdialekty neboli nadnářečí vznikají tzv. nivelizací - vyrovnáváním nářečních rozdílů a tzv. integrací – míšením nářečí. Vlivem spisovného jazyka, politickým a kulturním vývojem se neutralizují rozdíly mezi nářečími.

Interdialekty zachovávají jen nejvýraznější znaky dané nářeční skupiny. Jako interdialekt můžeme jmenovat např. obecnou češtinu nebo obecnou hanáčtinu.

J. Chloupek (1971, s. 14) charakterizuje interdialekt ve své knize: *„Tzv. interdialekt se přijímá jako dorozumívací útvár mladších generací na našem venkově, obyvatelstva venkovských měst, předměstí a velkoměst s venkovským zázemím(např. Brna), obyvatelských vrstev spjatých s místní výrobou a službami. Protože vyrůstá z tradičního dialektu, uchovává si i jeho základní rysy, mezi nimi na prvním místě rysy bezděčné.“*

Interdialekt se začal rozvíjet také v běžné komunikaci a stal se tak téměř jednotnou nespisovnou formou národního jazyka, mluvíme o něm tedy jako o obecné češtině. Interdialekty se však nerozvíjejí na všech částech našeho území stejnoměrně a jejich struktura není tak pevná, a proto stejně jako dialekty se od sebe navzájem určitými znaky liší. Obecnou češtinu tedy nemůžeme ztotožňovat s hovorovou spisovnou češtinou. (Kellner, 1954, s. 18–19)

1.3 Postupné mizení nářečí

A. Kellner (1954, s. 69) píše: *„ ... je patrné, že je vývoj nářečí podmíněn vývojem společnosti.“*

K pomalému mizení nářečí dochází již v době zrušení nevolnictví a postupného rozpadání feudálních panství. Lidé se mohli svobodně stěhovat, byla zavedena povinná školní docházka, výuka mateřskému jazyku a množství obyvatel získalo práci v městských továrnách. Stále ještě existovaly velké rozdíly mezi venkovem a městy a tak byl proces rozkladu nářečí pomalý.

Od počátku dvacátého století se spisovný jazyk postupně stává společný pro většinu obyvatelstva, protože se ideologie snažila odstranit všechny sociální rozdíly. Nářečí se tak nerozvíjela a proces jejich mizení se urychlil.

„Už dnes můžeme zřetelně pozorovat, že dialekty, které vytvářely se spisovným jazykem nedílnou jednotu, jejíž složky se vzájemně doplňovaly, začínají ustupovat a podřizovat se jednotnému celonárodnímu jazyku spisovnému ve větší míře, než tomu bylo dříve.“ (Kellner, 1954, s. 83).

Velký vliv na rozšíření spisovného jazyka mají také hromadné komunikační prostředky, převážně internet a tisk.

Lidé se od sebe nechtějí příliš odlišovat a snaží se mluvit hovorovou češtinou – tedy mluvenou formou spisovného jazyka. V běžném denním styku vypouštějí z řeči nápadné znaky svého nářečí. Tak vznikají na určitých územích neutralizovaná nářečí, tedy interdialekty, které snáz odolávají pronikání spisovného jazyka do běžné komunikace.

Celý tento proces vede k zanikání nejstarších jevů v určitých nářečích, ty se potom objevují pouze v mluvě nejstarší generace.

Je tedy nepochybné, že se nářečí mění a pomalu zanikají, na druhou stranu to neznamená, že by nářečí zmizela ze dne na den. Je to dlouhodobý proces, ovlivněný sociálními podmínkami, způsobem života a jeho úrovně. Celý tento proces není jednosměrný a jsou jím ovlivněna nejen nářečí a interdialekty, ale také samotný spisovný jazyk, ve kterém se stále více projevuje jeho hovorová podoba.

2 VÝCHODOMORAVSKÁ (MORAVSKOSLOVENSKÁ) NÁŘEČÍ

V našem výzkumu jsme se zabývali valašským nářečím, které patří právě do východomoravské nářeční skupiny, a protože není v centru našeho zájmu, soustředíme se pouze na její základní znaky.

Východomoravská nebo také moravskoslovenská nářeční skupina zabírá podle Cuřína (1964, s. 184) východní oblast Moravy. Se středomoravskými (hanáckými) nářečími sousedí na jihozápadě a západě. Hranici mezi oběma nářečními oblastmi tvoří křivka, která se vine přibližně od Drahotuš k Lipníku, Kelči, Bystřici pod Hostýnem, Holešovu, Zdounkám, Koryčanům, Kloboukům, a Hustupečím. Na severovýchodě sousedí se slezskými (lašskými) nářečími, tady vede hranice od Veřovic před Radhošť, Kněhyni a k Trojačce.

Některé charakteristické znaky pro tuto skupinu jsou:

- změna starého ý na í (pícha)
- zachované ú (múka)
- zachované aj (podaj)
- dvojí l (hlad, lřipa)
- zachované a po měkkých souhláskách (ležat)
- krátké samohlásky ve určitých slovech (lhat, vrana, blato, ...)
- asimilace znělosti sh na zh (zhon)
- zachované é (řéct, zelé)
- v dativu substantiv u plurálu maskulina a neutra je koncovka – om (húsatom, chlapom)

Východomoravská nářeční skupina má čtyři podskupiny:

- **Slovácká (jižní) podskupina** se vyskytuje na Moravském Slovácku.
- **Kopaničářská podskupina** se nachází v tzv. kopaničářských vesnicích v oblasti Moravské Kopanice.
- **Západní podskupina** – (kelečské, hranické a dolské nářečí) zaujímá okolí měst Kelč, Hranice na Moravě a Uherské Hradiště.
- **Starojická podskupina** tvoří přechod se slezským nářečím a nachází se v okolí města Nový Jičín.

- **Valašská podskupina** se vyskytuje na Valašsku – v severní části východomoravské nářeční skupiny,

2.1 Valašské nářečí

Valašské nářečí se objevuje na území tzv. Moravského Valašska – hranice není jednoduché zcela jednoznačně určit. Za jádro je obvykle považováno Vsetínsko, Rožnovsko a oblasti kolem Valašského Meziříčí na severu, Lukovska na jihozápadě, Vizovicka a Valašských Klobouk na jihu.

Kazimír (2001, s. 492–493) vyčleňuje **změny ve výslovnosti a hláskosloví, které odlišují valašské nářečí od spisovného jazyka:**

- Ve valašském nářečí se objevuje šest samohlásek a, e, i, o, u, y, á, é, í, ó, ů, ý a jednatřicet souhlásek b, c, č, d, d', f, g, h, ch, j, k, l, l', m, n, n', ň, p, r, ř, s, š, t, t', v, z, ž, dz, dž.
- Dříve se v tomto nářečí využívala výslovnost dvojího l, která se v některých oblastech Valašska stále používá. Výslovnost tvrdého l a měkkého l' se používala především k vyjádření významu slova, např. u slov plůt' a plůt'. Dnes se ve slovnících místo symbolu l' používá písmeno l, které se ve všech jazycích vyslovuje měkce. K dalším zvláštnostem valašského nářečí můžeme zařadit dlouhé souhlásky í a ř. Jestliže se ve slově objeví mezi dvěma souhláskami, musíme je vyslovit jako slabikotvorné, např. u slov křdel a blkat'.
- Výrazným znakem je také důsledné dodržování fonetických variant i – y.
- Neobvyklé alveolární ň se nachází ve slovech před souhláskami k a g, např. ciŋgať.
- Nedělitelné souhlásky dz a dž se vyskytují pouze ve starších tvarech, na které se dnes již zapomíná.
- Další odlišnost od spisovného jazyka jsou změkčelé souhlásky: b', f', m', p', v'. S. Kazimír (2001, s. 493) vysvětluje: „ ... se vyskytují v nářečí proto, že u nic nedošlo v historickém vývoji k úplné depalatazi a tak nám oproti tvrdé podobě zůstaly také jejich změkčelé tvary.“ Tyto tvary se nejčastěji objevují před samohláskami. Jejich zápis ve slovnících se liší, dnes se však používá jednodušší zápis, např. fěrtoch, pěkný, ...
- Valašské nářečí nepoužívá ve slovech dvojhlásku ou, místo ní se vžila samohláska ú, např. mouka – múka, bouda – búda.

Kazimír (2001, s. 497–506) se zabývá také **změnami v tvarosloví, které odlišují valašské nářečí od spisovného jazyka:**

Podstatná jména:

- pomnožná jména končící na – ice mají ve 2., 3., a 6. pádu koncovky – ic, – icám, – icách
- koncovka – u se objevuje ve 2. pádu u některých látkových, hromadných a abstraktních slov, které vyjadřují něco nehmotného

Přídavná jména:

- přivlastňovací přídavná jména v plurálu, v 7. pádu mají koncovky – ovýma, – i(y)nýma
- přípony pro druhý stupeň přídavných jmen jsou: – í, – ý, – ší, – ejší, – ější
- třetí stupeň tvoříme pomocí předponou – náj

Zájmena:

- ukázka skloňování osobního zájmena ty: 1.p.ty; 2.p.ť/a/tebja; 3.p.tobě; 4.p.ť/a/tebja; 5.p.ty!; 6.p.tobě; 7.p.tebú

Číslovky:

- skloňování základních číslovek třé, štyré: 1.p.třé/štyré; 2.p.třoch/štyřoch; 3.p.třom/štyřom; 6.p.třoch/štyřoch; 7.p.třoma/štyřma
- u základních číslovek koncovka – nást, např. osumnást
- násobné číslovky – jedenkrát, jednúc

Slovesa:

- nejnapadnější odlišností je infinitiv s – ť, např. kupovať, péct, kopnúť
- trojí osobní koncovky: singulár – 1.os. – u(i), – ím, – ám
2.os. – eš, – íš, – áš
3.os. – e, – í, – á
plurál – 1.os. – em(e), – íme, – áme
2.os. – ete, – íte, – áte
3.os. – ú, – ú, – ú
- 1.třída – vézt, hrát, vízat, séct, třít
2.třída – táhnút, chytnút, sednúť
3.třída – kuť, rabovať
4.třída – kosit, vrtět, znět
5.třída – volať

- nepravidelná slovesa: oni budú, jijá/ijá, vijá, chcú
- podmiňovací způsob: tancovali bysme

Příslovce:

- druhý stupeň se tvoří příponami: – ší, – čí, – ejší, – éj
- třetí stupeň se tvoří předponou – náj

Všechny tyto znaky obecně charakterizují valašské nářečí, zároveň se však mohou v určitých oblastech více či méně lišit nebo měnit.

2.1.1 Karlovické nářečí

Protože se náš výzkum uskutečňoval v obci Velké Karlovice, přiblížíme také toto nářečí.

Typické znaky pro Karlovické nářečí formuluje Svěrák (1957, s. 7–13)

- existence souhlásky z,
- vynechání písmene j na začátku slov, např. iný, ídlo
- infinitiv zakončený na – t', např. stavjat'
- 3. osoba v plurálu u sloves třetí a čtvrté třídy má koncovku – á, např. chod'á
- přičestí l – ové bez písmene l, např. nés
- výskyt genitivu-akuzativu v číselných údajích, např. viděl sem dvouh ogarúh
- zachované – aj
- další znaky se shodují nebo velice podobají znakům pro celkové valašské nářečí

Karlovické nářečí můžeme zařadit do rožnovské oblasti, což souvisí se vznikem obce a celkovým společenským vývojem. Obec se nachází na pomezí České a Slovenské republiky, a proto je toto nářečí ovlivněno také slovenštinou.

2.1.1.1 Velké Karlovice

Obec Karlovice byla založena Karlem Jindřichem z Žerotína v roce 1714, ale už mnohem dříve osidlovalo obyvatelstvo toto území nazývané Dolina Urgatina. Dochované prameny ukazují, že se tu začaly objevovat první příbytky již v 16. století. Dolina Urgatina neboli Karlovice byly na rozmezí mezi vsetínským a rožnovským panstvím, proto probíhaly o tuto oblast boje přes dvě století. V roce 1774 rozdělila Marie Terezie Karlovice na dvě obce: Velké Karlovice, které se připojily k panství rožnovskému a Malé Karlovice, které patřily

panství vsetínskému. Později obě obce spadaly pod okres Vsetín. Obyvatelé obcí byli převážně pastevci, zemědělci, pracovníci v lesích, později také skláři. (F. Svěrák, s. 148-153)

Dnes se jmenuje obec jednotně Velké Karlovice a žije tu nad dva tisíce obyvatel. Všichni dbají na folklor a valašskou kulturu, která zde nezanikla, ale naopak rozvíjí. Několikrát za rok se zde hrají divadelní představení, ve škole pracuje několik zájmových kroužků a v období letních prázdnin se koná mnoho festivalů a ukázek valašského folkloru a umění u zdejšího muzea.

3 VÝZKUM NÁŘEČÍ

Už Kellner (1954, s. 83) psal o postupném mizení nářečí, která přecházejí v interdialekty. Cílem naší práce je zjistit současné používání valašského nářečí v běžné komunikaci.

Při výzkumu jsme se zaměřili na obec Velké Karlovice, která patří do valašské nářeční oblasti. Obyvatelé zde dodržují staré tradice, dbají na valašský folklor (každoroční pouť, písně a pověsti si předávají z generace na generaci – působí zde mnoho pěveckých a tanečních souborů, používají tradiční řemesla a tradiční obdělávání půdy), právě díky těmto aktivitám a způsobu života, je valašské nářečí stále aktuální. „Karlovjané“, jak si obyvatelé Velkých Karlovic říkají, byli ochotni se na naší práci podílet a spolupracovat s námi.

V první části výzkumu jsme se zaměřili na dotazníkový průzkum, který byl pro bakalářskou práci nejvhodnější. Ve druhé části budeme sledovat typické nářeční znaky v mluvených projevech obyvatel již zmiňované obce Velké Karlovice.

3.1 Dotazníkový průzkum

V úvodu dotazníku jsme respondentům vysvětlili jeho funkci a stručně popsali postup vyplnění. Dotazník, který dostal název UMÍTE „JEŠTĚ“ VALAŠSKY?, a obsahuje třicet otázek.

První část otázek (1 – 5) je zaměřena na osobní údaje: pohlaví, věk, trvalé bydliště nebo pobyt jinde.

Pomocí otázek 6 – 15 jsme se snažili zjistit, jaký jazykový kód používají zúčastnění při běžné komunikaci (s rodiči, prarodiči, domácími mazlíčky, kamarády).

Otázky třetí části dotazníku (16 – 25) jsou zaměřeny na valašský folklor a v poslední čtvrté části (otázky 26 – 30) mají respondenti doplnit nebo vybrat nejvíce užívané varianty slov.

Dotazník je tvořen otázkami výběrovými (dotazovaný má vybrat z již daných odpovědí) a také otázkami doplňovacími (dotazovaný doplňuje výrazy sám).

Abychom získali informace týkající se valašského nářečí a mohli použít náš připravený dotazník, požádali jsme o spolupráci Základní školu ve Velkých Karlovicích. Dotazník byl tedy od začátku vytvářen přímo pro tuto cílovou skupinu.

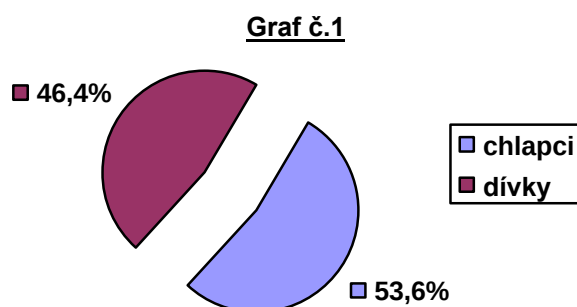
Škola nám vyšla vstříc a z celkového počtu sta rozdaných dotazníků, se nám jich vrátilo celkem osmdesát čtyři vyplněných. Na všechny tyto dotazníky odpovídali žáci z druhého stupně základní školy, pod vedením jejich vyučujících. Analýzou a pozdějšími výsledky

výzkumu chceme buď vyvrátit nebo potvrdit ústup nářečí, který se projevuje především u nejmladší generace.

3.1.1 Výsledky dotazníkového průzkumu

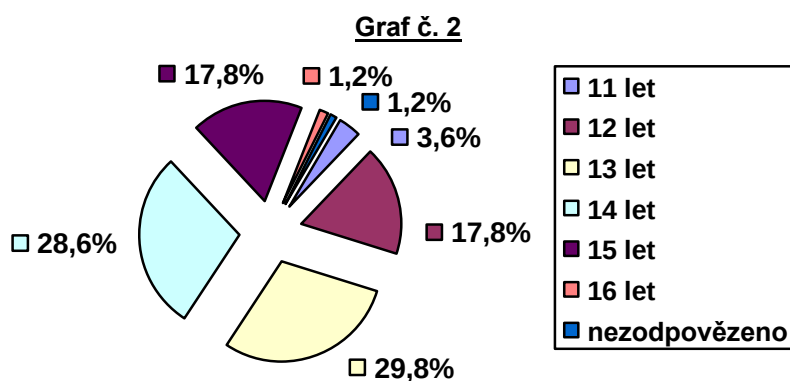
1) Pohlaví

Našeho průzkumu se zúčastnilo přes 46% dívek a necelých 54% chlapců. Počet chlapců enormně nepřevyšoval počet dívek, můžeme tedy říct, že procenta byla téměř vyrovnaná.

2) Věk

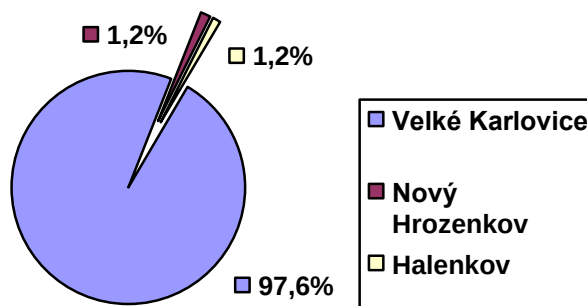
Jak jsme již zmínil, dotazník vyplňovali žáci druhého stupně základní školy (6. – 9. třída), věk respondentů se proto pohyboval od 11 do 16 let. Z grafu můžeme vidět, že největší zastoupení měli třináctiletí a čtrnáctiletí žáci.

3) Trvalé bydliště

Z celkového počtu osmdesát čtyř žáků, kteří vyplnili dotazník, většina bydlí přímo ve Velkých Karlovicích, kde se nachází také základní škola. Pouze dva žáci uvedli odlišné trvalé bydliště.

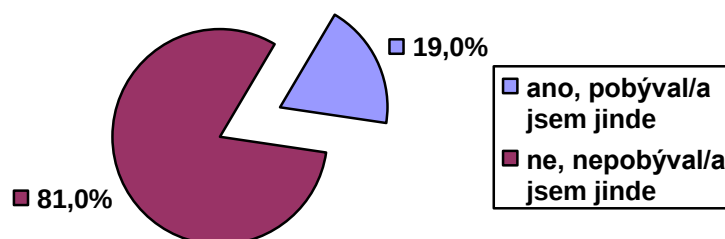
Graf č. 3

4) Pobyť jinde

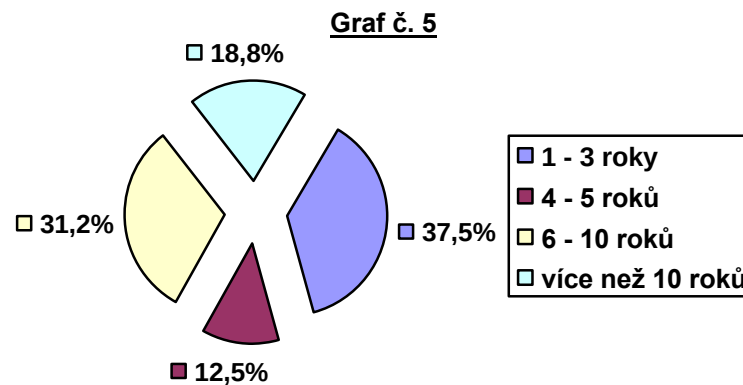
Jelikož dotazník vyplňovala mladší generace, předpokládali jsme, že většina z nich své bydliště neměnila. Stěhování v rámci obce jsme do výpočtů nezahrnovali jako jiný pobyt. I přesto uvedlo 19% respondentů jiné bydliště. Nejčastěji se mezi odpověďmi objevilo sousední město Karolinka (4 žáci) a okresní město Vsetín (2 žáci), někteří žáci se stěhovali dokonce několikrát. Do Velkých Karlovic se přistěhovali také tři sourozenci z Rumunska. Další lokality byly jmenovány vždy jen jednou: Halenkov, Havířov, Horní Bečva, Ostrava, Přerov, Slušovice, Zaječí a Zlín.

Graf č. 4

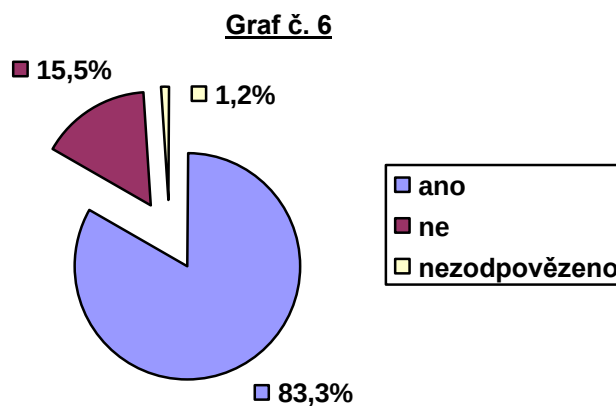
5) Jak dlouho jsi pobýval/a jinde?

Součástí otázky o jiném trvalém pobytu, byla také jeho délka. Nejčastější odpověď byla 1–3 roky.

6) Rozumíš bez větších potíží valaštině?

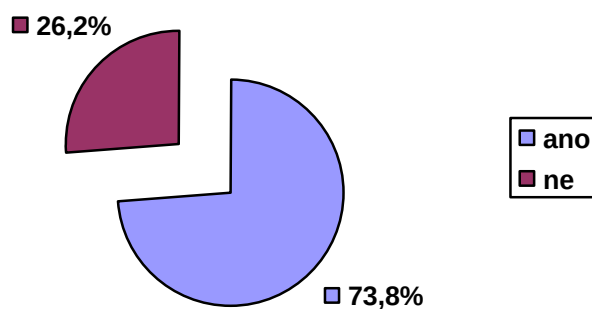
Respondenti měli na výběr z odpovědí ano nebo ne. Graf jasně ukazuje, že většina označila odpověď ano, což dokazuje, že valašské nářečí nevymizelo a stále se objevuje v okolí respondentů vyplňující dotazník.

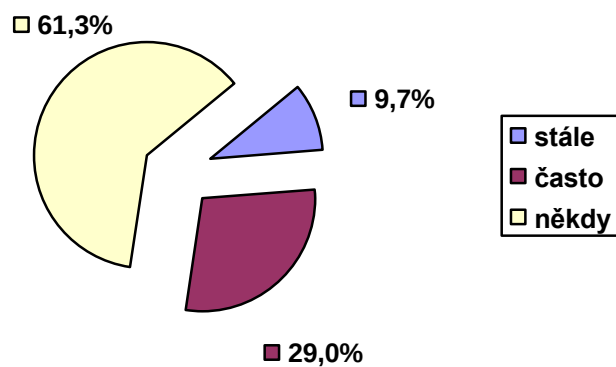
7) Používáš doma valašské nářečí při hovorech s rodiči nebo prarodiči?

Nejvíce nás zajímalo, kolik lidí dokáže valaštině nejen rozumět, ale také ji aktivně využívat. Respondenti měli opět výběrové otázky a jako u předchozího grafu, také tento ukazuje, že většina žáků valašské nářečí při neformálních projevech s rodiči nebo prarodiči aktivně užívá. Na druhé straně jsme doplňující otázkou č. 8 zjistili, že valaštinu používají pouze někdy, možnost stále označilo pouze necelých 10% dotazovaných.

Graf č. 7

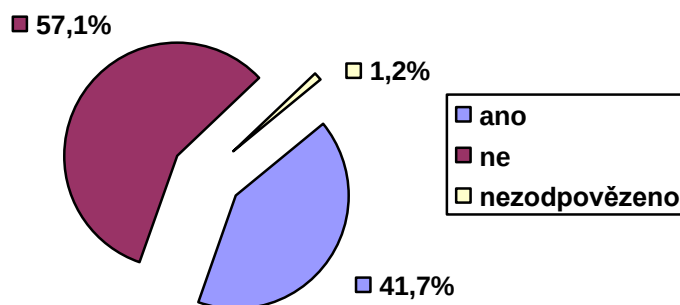
Graf č. 8

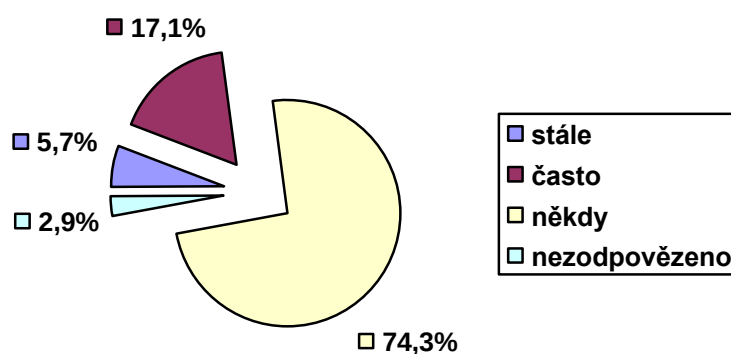
9) Používáš valašské nářečí, když mluvíš s domácími mazlíčky?

Na tuto otázku na rozdíl od předcházející byla častější odpověď ne. Rozdíly mezi oběma odpověďmi nejsou však nijak propastné. Doplnující otázka č. 10 nám ukázala stejný výsledek jako u komunikace s rodiči nebo prarodiči. Z odpovědí stále, často nebo někdy zvítězila opět možnost někdy, zastoupené největším počtem procent.

Graf č. 9

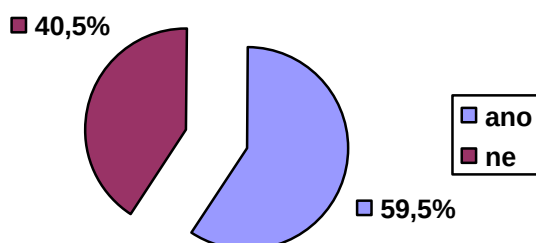
Graf č. 10

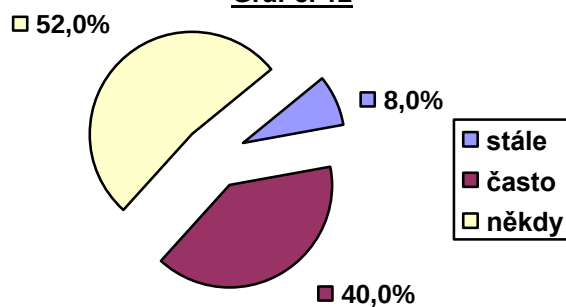
11) Používáš nářečí při chatování s kamarády?

V další otázce jsme se zaměřili na psaný projev. Snažili jsme se zjistit, kolik procent dotazovaných používá valašské nářečí při neformální komunikaci s přáteli na chatu nebo v emailové poště. Více než polovina žáků zaznačila odpověď ano. U doplňující otázky č. 12 byla opět nejčastější odpověď někdy a hned za ní se umístila odpověď často.

Graf č. 11

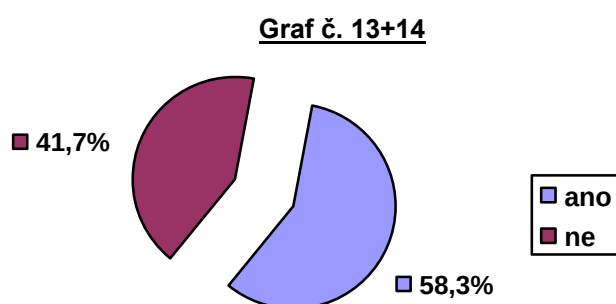

Graf č. 12

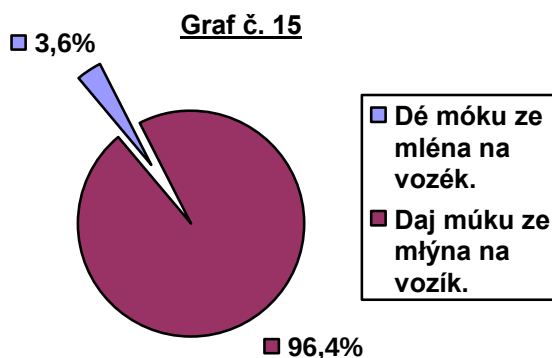
13) Mluví ve tvém okolí někdo pouze nářečím?

Většina žáků základní školy označila odpověď ne. Na druhou stranu více než 40% žáků tvrdí, že se v jejich okolí mluví pouze nářečím. Doplňující otázka č. 14, kde měli respondenti jmenovat, kdo z jejich okolí mluví pouze nářečím, odkrývá fakt, že se nářečí nejvíce udržuje u nejstarší generace. Z rodinného prostředí byli nejvíce jmenováni: babička a děda nebo kamarádi. Někteří dokonce napsali všeobecně – starší lidé. U obou otázek se však jedná pouze o subjektivní hodnocení žáků, kteří nemohou přesně určit, jestli uvedené osoby užívají pouze nářečí.

15) Daj múku ze mlýna na vozík

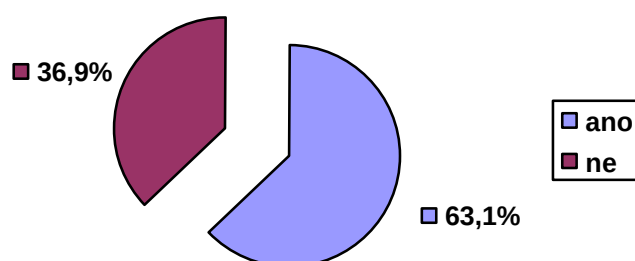
U této otázky jsem použili Havránkovu známou větu ve třech nářečích, žáci měli poznat, která z nich je napsaná ve valašském nářečí. Přes 96% respondentů dotazovaných označilo správnou odpověď. Možnost a, tedy Dej mouku ze mlejna na vozejk, neoznačil nikdo.

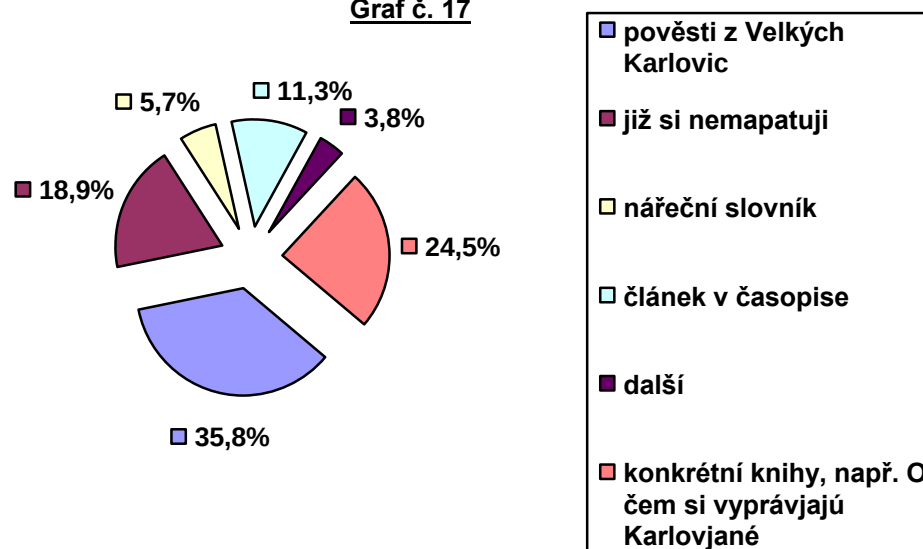
16) Kniha nebo článek ve valašském nářečí

Následující sérií otázek jsme se snažili zjistit, jestli se i žáci základní školy zajímají o valašské nářečí, rozumí mu a používají jej. Více než 63% žáků odpovědělo, že již někdy četli článek nebo knihu v nářečí, opak označilo téměř 37%. Doplnující otázka č. 17 ukazuje, co četli dotazovaní nejvíce. 35,8% respondentů napsalo pověsti z Velkých Karlovic, následující častou odpovědí byly konkrétní pověsti z Velkých Karlovic, nejčastěji jmenovaná kniha byla O čem si vyprávějí Karlovjané, další byly nářeční slovníky a články v časopisech nebo místním zpravodaji. Zbýlých 3,8% procent odpovědí byly buď nečitelné nebo knihy nebyly ve valašském nářečí (Staré pověsti české), jeden žák neodpověděl.

Graf č. 16

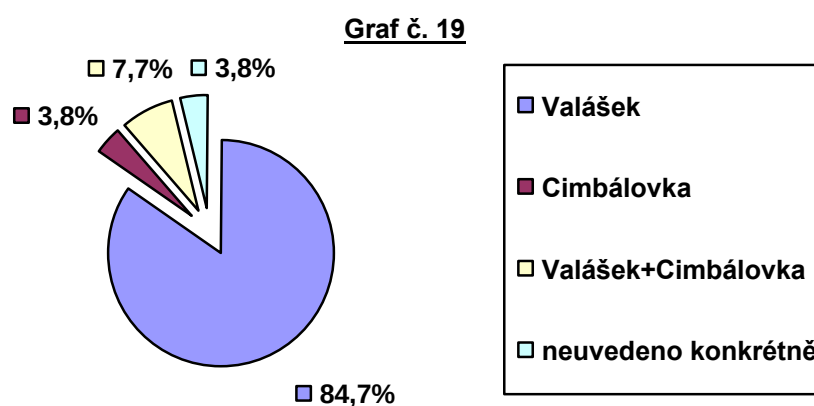
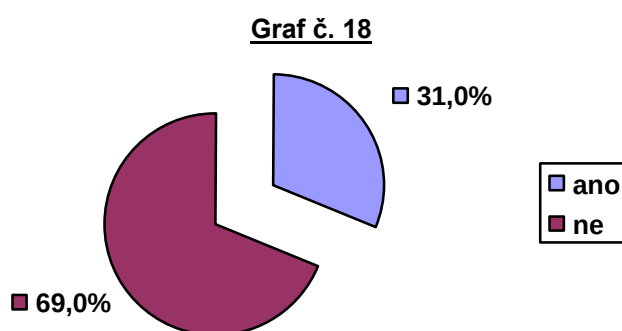

Graf č. 17

18) Kroužek zaměřený na valašský folklor

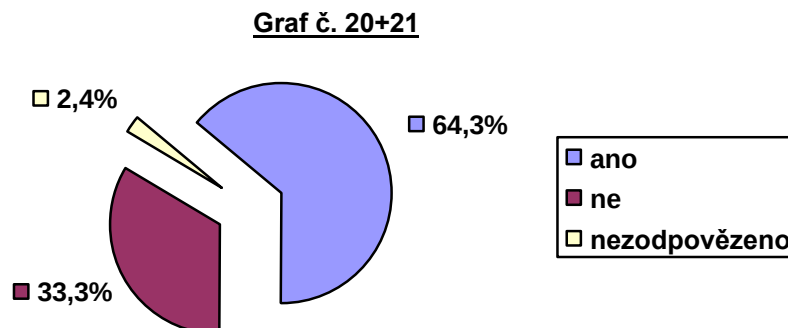
Pro udržení nářečí jsou důležité folklorní kroužky, pěvecké soubory apod. V těchto sdruženích dbají na to, aby nářečí nevymizelo a aktivně ho začleňují do svých programů. Dotazovaní měli odpovědět zda navštěvují nebo někdy navštěvovali valašský folklorní kroužek. Graf nám ukazuje, že více než polovina žáků základní školy nikdy nenavštěvovala takovýto kroužek. I přesto jsme pomocí otázky č. 19 chtěli zjistit, které folklorní kroužky jsou u žáků nejoblíbenější a nejnavštěvovanější. Více než 84% získal v dotazníku valašský kroužek Valášek, dalším nejvíce zmiňovaným kroužkem byla Cimbálovka a někteří žáci dokonce navštěvovali oba tyto kroužky.

20) Pověsti

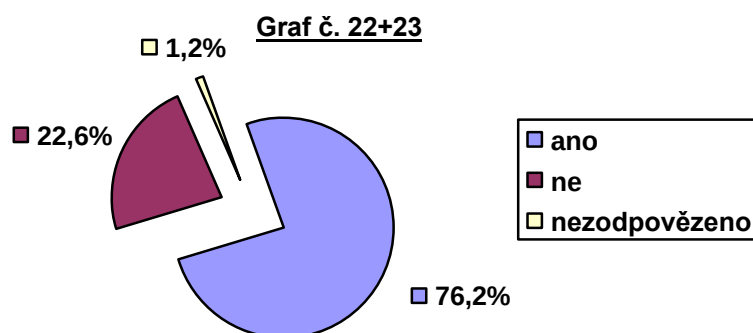
Respondenti měli u této otázky sdělit, zda znají nebo neznají valašské pověsti z jejich okolí. Více než polovina odpovědí byla kladných. Otázka č. 21 byla doplňující a měla zjistit, které pověsti se v dotazníku objeví. Nejvíce zmiňované pověsti byly o Karlovském jezeře,

Karlovském kostele nebo O Soláni. Objevila se zde i slovenská pověst o Jánošíkovi, kterou žáci chybně zařadili měli pověsti valašské.

22) Valašské písně

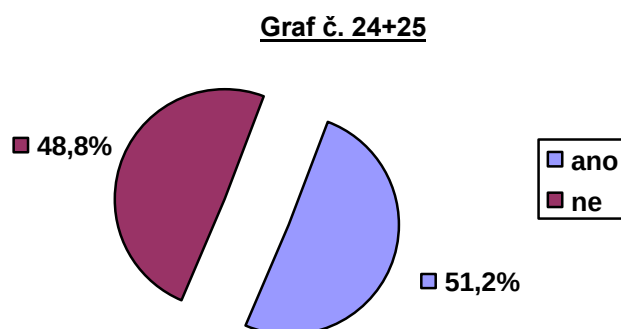
Více než 76% dotazovaných uvedlo, že znají nějakou valašskou píseň. Následovala doplňující otázka č. 23, kde měli žáci valašské písně vyjmenovat. Nejčastěji uváděná píseň byla Beskyde, Beskyde, další hojně zastoupené písně byly: Černá vlnka, My jsme Valaši, Tráva neroste a další.

24) Valašští umělci

Na Valašsku působí mnoho umělců, jak malířů tak spisovatelů, kteří podporují valašské nářečí. Snažili jsme se touto otázkou zjistit, kolik dotazovaných zná valašské umělce. Výsledek byl téměř vyrovnaný, přičemž kladnou odpověď ano označila více než polovina respondentů. Žáci v doplňující otázce č. 25 jmenovali z valašských umělců nejčastěji paní Mičkalovou (pisatelka valašských pověstí z okolí Velkých Karlovic) a pana Hofmanna

(malíř). Zmíněni byli také pan Podešva (malíř), Hartinger (malíř), paní Podešvová (spisovatelka) a další.

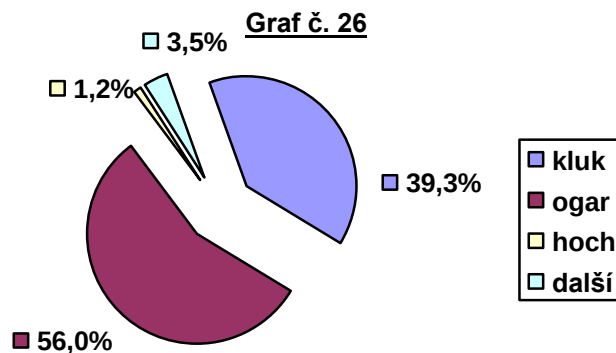
Psanému valašskému textu rozumí téměř 96,5% dotazovaných, což dokládá graf č. 15. U následujících otázek, které se týkaly folkloru, odpovídala většina respondentů kladně, tedy znají pověsti, umělce, články a písně z Valašska. Odpověď ne měla převahu pouze u otázky č. 18, kdy 69% žáků nebylo členy valašských folklorních kroužků.

Díky této části dotazníku jsme zjistili, že valašské nářečí je stále používané i v mluvených projevech nejmladší generace. Žáci základní školy užívají nářečí při neformálních projevech s rodiči či kamarády a valaštině rozumí. Frekvence užívání nářečí však není tak hojná ve srovnání s nejstarší generací. Většina dotazovaných žáků základní školy uvedla, že nářečím sice hovoří, ale používají ho jen někdy.

Nyní následuje soubor otázek, které mají zjistit, které nářeční ekvivalenty používají dotazovaní v běžné mluvě místo zadaných spisovných slov. Na výběr měli vždy ze tří možností, jestliže jim ani jedna nevyhovovala, měli možnost čtvrtou, a to doplnit výraz jiný. U většiny otázek respondenti uvedli velké množství odpovědí, do grafu proto uvádíme pouze ty nejčastější odpovědi, ostatní, které byly uvedeny vždy pouze jedním dotazovaným, jsou skryty v poli další.

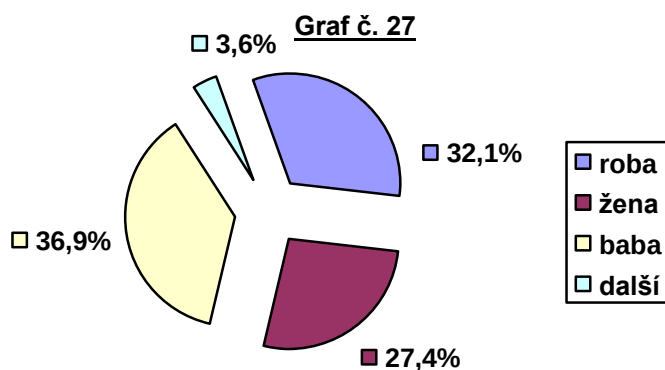
26) Jaký výraz použiješ v běžné mluvě pro slovo *chlapec* ?

Spisovné slovo *chlapec* bylo nejčastěji nahrazované typickým valašským výrazem *ogar* a hovorovým *kluk*. Jiný výraz doplnili pouze tři dotazovaní a objevily se tyto ekvivalenty: *borec*, *chumaj* a *šohaj*.

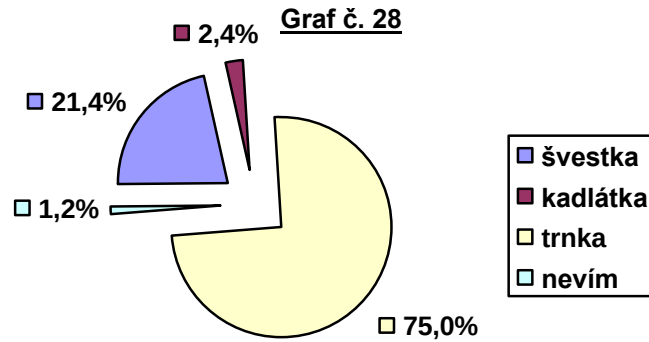
27) Jaký výraz použiješ v běžné mluvě pro slovo *žena* ?

Valašský výraz *roba* označilo 32,1% žáků, nejčastější odpovědí byl expresivně zabarvený výraz *baba* s 36,9%. U této otázky opět tři respondenti doplnili odpověď podle vlastního výběru. Objevila se zde odpověď *ženská* a dva žáci napsali vulgární výraz *děvka*. Dotazníkový průzkum nám odhaluje další tvrzení, že česká mládež stále více používá vulgarismy, a to nejen při neformálních mluvených či psaných projevech.

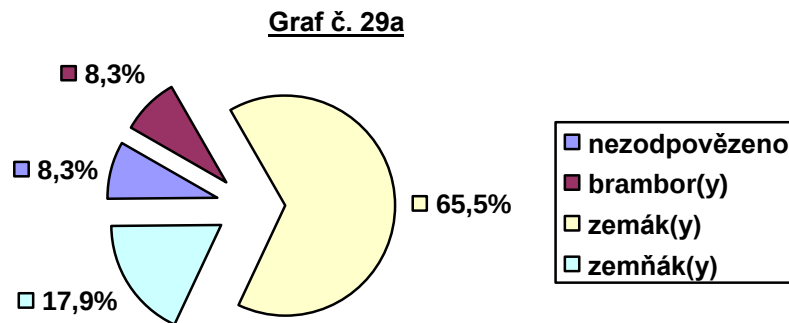
28) Jaký výraz použiješ v běžné mluvě pro slovo *švestka* ?

Valašský výraz *trnka* vybralo za správnou odpověď 75% žáků základní školy.

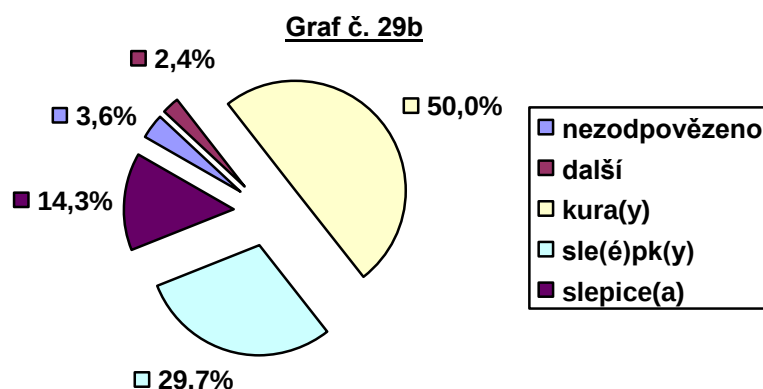

29) Jaký výraz použiješ pro tato slova v běžné mluvě?

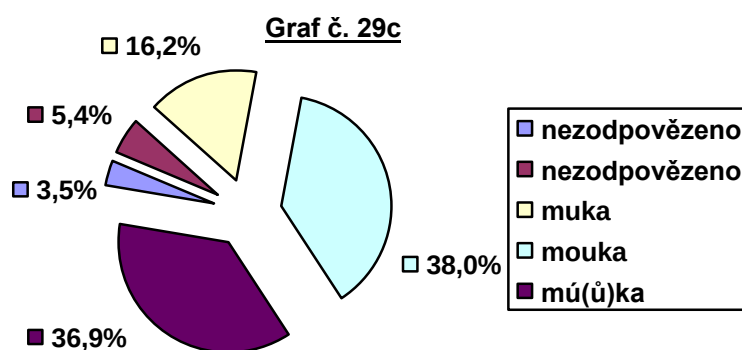
a) brambory – 65,5% respondentů uvedlo valašský výraz *zemák* nebo *zemáky*

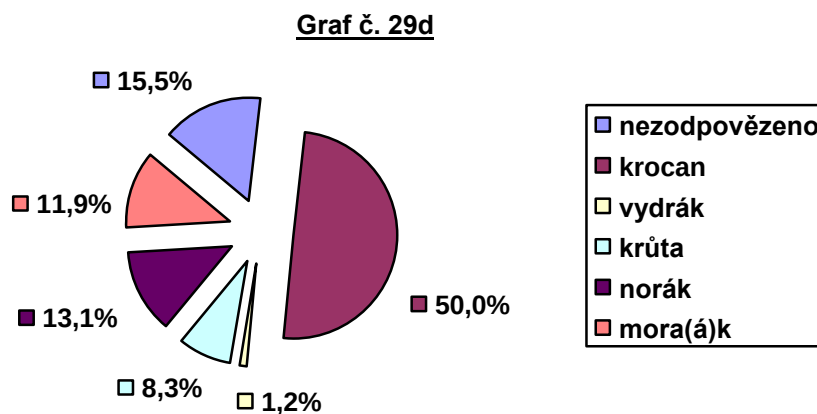
b) slepice – 50% dotazovaných opět napsalo valašský výraz *kura*, další valašské výrazy byly *slepica* nebo *slépka*, oblast v grafu s názvem další obsahuje odpovědi *kuře* a *jepice*, nemůžeme přesně říci, jestli respondent, který doplnil výraz *jepice* nepochopil otázku, nebo si dělal legraci a dotazník nebral příliš vážně

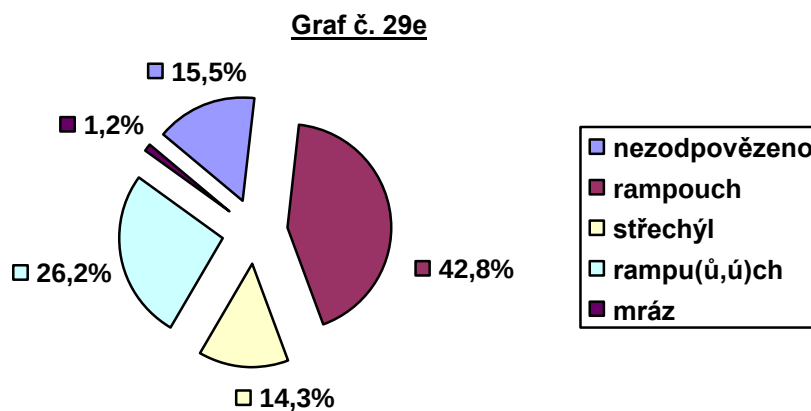
c) mouka – 39,3% žáků označilo spisovný výraz *mouka* a 38,1% dotazovaných napsalo valašský výraz *mú(ů)ka*, podobný ekvivalent *muka* je zaznačen s 16,7%

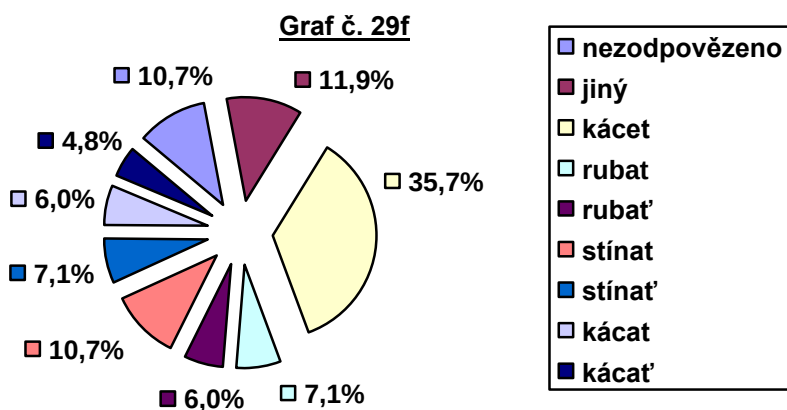
d) krocán – 50% odpovědí byl *krocán*, tedy spisovný tvar slova, valašský výraz *morák* byl uveden pouze 11,9% dotazovanými

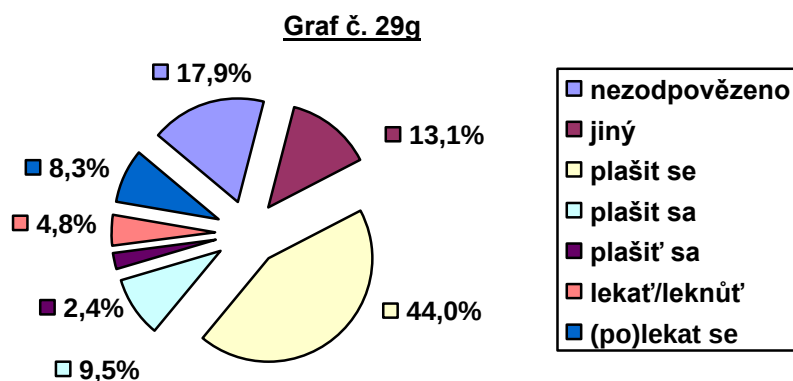
e) rampouch – spisovný jazyk opět zvítězil s 42,8%; 26,2% žáků napsalo valašský ekvivalent *rampúch*

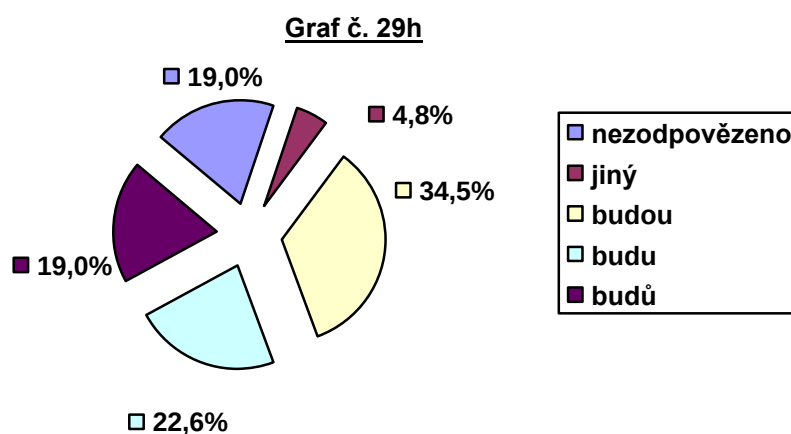
f) kácet – v této otázce respondenti napsali mnoho variant a možností, nejfrekventovanější byla spisovná podoba slova *kácet*, která získala 35,7%, z valašských výrazů se zde objevily ekvivalenty *kácat*, *kácat'*, tato otázka nám dokazuje, že jedním z hlavních znaků valašského nářečí je infinitiv končící na – *ť*

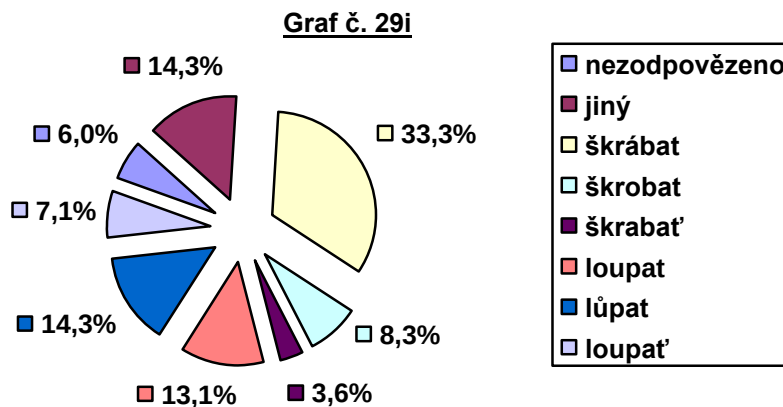
g) plašit se – opět se zde objevilo mnoho variant; 44% žáků napsalo spisovný tvar slova *plašit se*, jako u předchozí otázky jsou zde také valašské výrazy s infinitivy končící na – *ť*

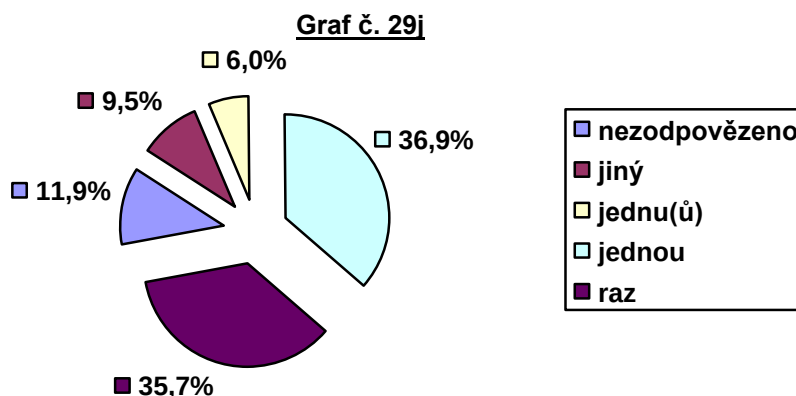
h) budou – i zde zvítězila spisovná varianta slova *budou* a získala 34,5%, valašské výrazy byly uvedeny *budů* a *budu*; poslední výraz je nejspíš myšlen v 1. osobě singuláru

i) loup'at (brambory) – u této otázky se objevilo nejvíce variant slova, nejfrekventovanější odpovědí bylo slovo *škrábat* a získalo tak 33,3%

j) jednou – 36,9% respondentů uvedlo spisovný tvar slova *jednou*, valašský tvar *raz* byl označen 35,7% žáků

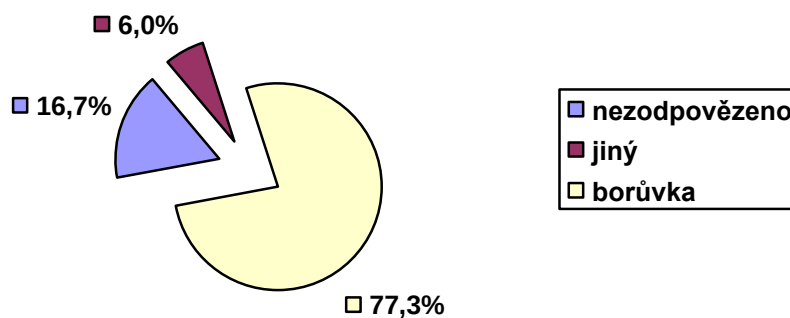

30) Z nářečí do spisovné češtiny

U otázky č. 30 jsme uvedli pět slov ve valašském nářečí a respondenti k nim měli uvést spisovný ekvivalent. Tato otázka byla pro některé příliš těžká, proto jsme nezískali mnoho dobrých odpovědí.

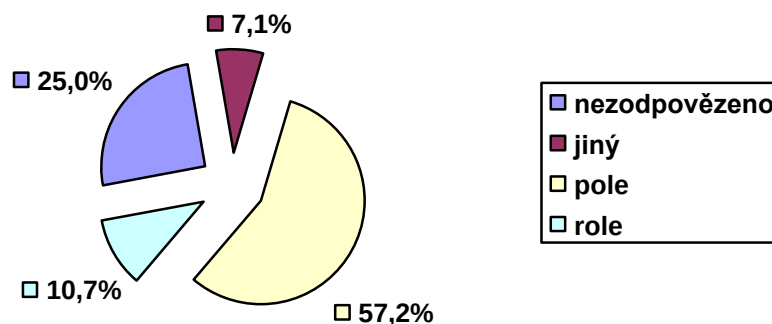
a) hafera – ve valašském nářečí toto slovo znamená *borůvka*; 77,3% žáků odpovědělo správně

Graf č. 30a

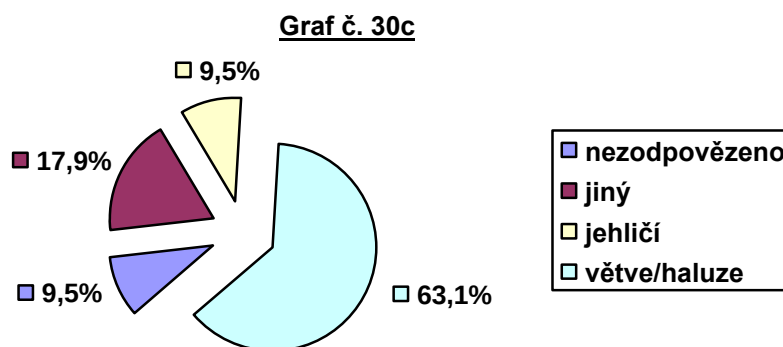

b) rola – bez kontextu je těžké určit přesný ekvivalent slova; u této otázky nás proto nejvíce zajímalo, jaká je dnes frekvence užívání valašského slova *rola* ve smyslu spisovného výrazu *pole*; tato varianta slova získala 57,2%; někteří dotazovaní toto slovo pochopili jinak, např. jako *roli papíru*, což je také správná odpověď a získala 10,7%

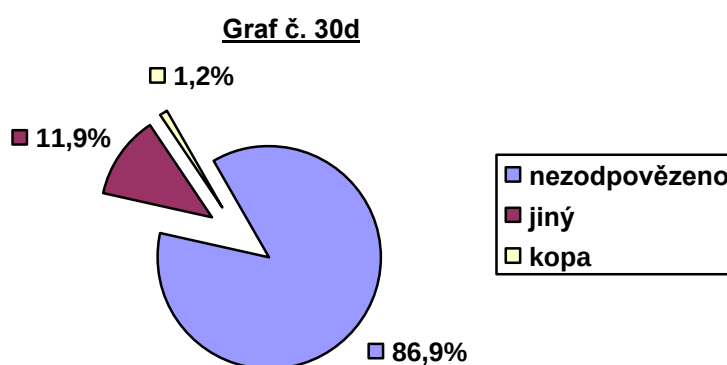
Graf č. 30b

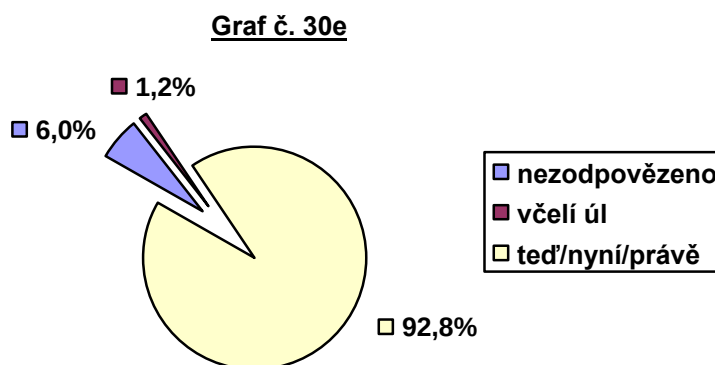
c) četina – jsou to *jehličnaté větve*; správnou odpověď uvedlo 63,1% žáků, do správných odpovědí jsme zařadili i valašský výraz *haluz* tedy *větev*

d) krdél – je valašský ekvivalent pro *shluk lidí, ptáků...*; tento výraz byl pro dotazované nejtěžší; 86,9% vůbec neodpovědělo nebo napsali, že nevědí, správnému významu byla nejbližše jedna odpověď – *kopa*, další uvedené odpovědi byly např. *koryto, kotel, hrnec* nebo *stolička*, objevila se také odpověď *prdel*, což opět ukazuje na hojné užívání vulgarismů mládeží

e) včíl – 92,8% respondentů napsalo správnou odpověď *ted', nyní*; jeden žák si myslel, že valašské slovo *včíl* znamená *včelí úl*

Z této druhé části dotazníku jsme zjistili, že mladší generace jsou podstatně ovlivněny obecnou a také spisovnou češtinou, která silně na nářečí působí.

Typické valašské výrazy doplnila většina dotazovaných pouze u poloviny otázek č. 26 – č. 30. Zároveň jsme u těchto otázek dostali spoustu nevyplněných odpovědí, což naznačuje, že respondenti nevěděli, jaká slova mají uvést.

Nářečí je pro tuto skupinu dotazovaných stále aktuální, ale je používáno ve stejné míře jako obecná čeština.

3.2 Mluvený projev

Protože je naše práce zaměřená především na mluvený projev realizovaný obyvateli Valašska, snažili jsme se získat nahrávky z neformálních mluvených projevů. Části přepsaných záznamů budeme analyzovat a hledat typické nářeční prvky, o kterých předpokládáme, že se stále aktivně užívají.

Všechny nahrávky byly pořízeny v roce 2011 v obci Velké Karlovice. Všechny projevy byly natočené vždy s vědomím alespoň jednoho člena diskuze, pisatelka práce o nahrávání věděla vždy. Mluvčí byli známí a přátelé pisatelky práce. Jedná se tedy o neoficiální projevy, které se odehrály mezi přáteli nebo rodinnými příslušníky. Uveřejnění ukázek máme odsouhlaseno účastníky komunikace.

3.2.1 Ukázky mluvených projevů

Nepřepisovali jsme vždy celé ukázky, ale jen zajímavé fragmenty rozhovoru. Pro přepis jsme zvolili jednodušší formu zápisu. Nedbáme na pravopis a zapisujeme pouze hlásky, které mluvčí vyslovil. Pro intonační předěly nebo krátké pauzy používáme značku /, pro dlouhé pauzy potom značku //. Místa, kdy mluvčímu dobře nerozumíme označujeme značkou --- a vynechaná, nepodstatná místa v textu zaznamenáváme Velká písmena užíváme pouze u označení vlastních jmen. Všechny zvukové obměny souhlasy značíme písmeny hm, do závorek zase uvádíme smích mluvčích. Otazník potom charakterizuje otázku mluvčích.

3.2.1.1 Střelba za trest

A: muž, 64 let, důchodce

B: žena, 63 let, důchodkyně

C: žena, 20 let, studentka

B: Dědeček vykládal jak // nestříľali nebo cococo to bylo ta vaša tá

A: Toš nenastříľali

B: No a tak co no nenastříľali a šli ste potom / šli ste potom

A: Z Nového Mesta pješky do Trenčína tam nás bylo přijelo auto dovezlo nás do Nového Mesta a šli zme pješky do Trenčína

C: Jako za trest jo? (smích)

A: A to my zme měli přitom naša četa měla nastříľané / si přectav

B: kolik je četa?

A: Toš tři družstva po deseti

C: A co ste měli jako střilet?

A: Toš střelby to na vojně je jako střelby víš

C: Já vím ale tak nastřilané tak třeba tři panáčky nebo co?

A: Musíš splnit určité jak bylo určeno / a to sa hodnotí četa

C: No a proč ste šli dyž ste měli nastřilané

A: My zme střílaši druhá četa zme střílaši popřetku my zme nastřílaši a fčil byla rota zbytek pjet čet

C: hm

A: no / a ti nenastřílaši jako tak za trest tak zme museli to odnésti aj moji

C: Tagže všichni šli nakonec pješky

A: Fšeci celá rota tři šest tři šest čet / si to přectav že to je v četě bylo tak třicet lidí tak to je šestkrát tři je osumnást stoosumdesát lidí šlo pješky

B: o pána ó jéej

A: s plnymi polními a tápali zme jak voli

C: a jak je to daleko?

A: toš toš / dvaadvacet kilometrů jo přesne dvaadvacet kilometrů sem to fčeráj viděl v tem

C: a to ste jako zvládli za jeden den?

A: co za jeden den toš / to bylo aš mysim po objedě

Jedná se o neoficiální, neveřejný a nepřipravený dialog. O nahrávání věděla pouze studentka – vnučka mluvčích A a B, a pisatelka práce. Příliš se do projevu nevměšovala, pokládala pouze otázky nebo jednoduchými větami reagovala na zjištěnou situaci. Mluvčí B žije v této oblasti celý život, jeho manželka – komunikant A žije v této obci od svých osmnácti let. Sama však také pochází z jiné valašské obce. Hovor se odehrává v kuchyni a v pozadí hraje televize.

V analýze tohoto mluveného projevu se zaměřujeme především na komunikanty A a B. Pisatelka práce, komunikant C, sice ve valašské nářeční oblasti vyrůstala, ale již více než deset let žije v oblasti hanáckých nářečí, proto se jejím projevem nezabýváme ani v následujících mluvených projevech.

V ukázce se projevuje valašské nářečí u obou mluvčích. Nejčastějším znakem nářečí je zde patrné tzv. tvrdé l (ł), které se objevuje v ukázce objevuje téměř v každém slově obsahující písmeno l, např. bylo, přijelo, střelby apod. Dalším typickým znakem je prodlužování, např. ve slovech fčeráj, odnéši, fčil a další. Komunikant B ve své mluvě

používá infinitiv končící na – ť (splňit'). Důkazem používání valaštiny jsou i koncovky zájmen: vaša, naša, sa. V jeho mluvě je velmi parazitní, vyspávkové slovo „toš“.

3.2.1.2 Vojenské jídlo

A: muž, 64 let, důchodce

B: žena, 20 let, studentka

A: toš co já ti budu toš už sem to vykládal že zme měli normálně zrychlený přesun a v tych na orbje hlubokej orbje a f tych hadrách dlouhý kabát aš po koleno no / a fčil zme přišli do kasáren přet objedem a za já nevím za chvíli byl nástup na objet / to nešlo nějak převléct převléct nebylo co tak pot sprchy a osprchovat ...

B: jako f tom oblečení?

A: f tem oblečení ty kabáty osprchovat a to si přectav že to bylo v listopadě

B: hm tak to je drsný

A: tagže to byly tam pječné věci / tak nástup na objet tag zme mokří toš tam to bylo na hovno tam byl určený čas na objet a dyžs dostal horkú polétku tak sas nenajet

B: hm

A: už druhé nebyl čas / nejlepší nějaký Vojta Bujna / také chlapisko to byl s Topolčan ten si nechal poslat' z domy takú takú misku

B: hm

A: a do téj misky si naložil polévku a fšcko ostatní (smích) tagže on byl dycky jediný najezený (smích)

B: (smích)

A: my né / tak fšcko to s'ápał a hotovo a dyž mu to zbylo tak eště si to vzał sebú tak to mu velitel čty dycky povolil že to jináč my zme najezení nebyli vječně a to nejhorší bylo jak ty zemňáky tam zmrzly / f kasárnách / tak dovezli š Číny (smích) to bylo ešče ty dvoumetrákové žochy rýže a furt zme mněli rýža knedlík knedlík rýža rýža knedlík furt

B: fuj

A: od téj doby sem jak sem přišel z vojny sem rýžu nemoh deset rokú vzít do úst / do huby

Tento nepřipravený, neoficiální a neveřejný mluvený projev volně navazuje na předchozí. Opět se zde objevuje mluvčí A, muž pocházející a žijící na Valašsku, a jeho vnučka, pisatelka práce, mluvčí B. O nahrávání věděla pouze autorka práce. V pozadí hovoru hraje televize.

Nejčastějším znakem valašského nářečí se jako v předchozí ukázce stalo tvrdé l (ł), např. vykládal, naložil, zmrzly apod. Objevuje se zde infinitiv končící na -t' (poslat'). Typickým znakem jsou také jiné koncovky slov, především přídavných jmen: na orbje hlubokej, horkú a další. Používá jinou samohlásku u slova „nejak“. Příčestí l – ové bez písmene l je v promluvě u slova: nemoh.

Z obou ukázek 3.2.1.1 i 3.2.1.2 vidíme, že se valašské nářečí stále používá i se svými typickými znaky.

3.2.1.3 Marián

A: žena, 18 let, studentka

B: žena, 20 let, studentka

A: no toš (smích)

B: no mluf

A: tak já se asi nenajím co

B: Mariján je guma

A: no to teda je / toš / chcu si protě říkala sem mu co si dám na objet ne říkám dám si svičkovu ne a on že jojojo já ti uřežu maso jenom chvilku počkej říkám tak čekám čekám už asi tak dvje minuty ne říkám Marijáne můžeš mi to ohřát prosim tě to maso on jojojo hnedka hnedka to bude toš čekám tam deset minut a von von uplně že že no že že na co tu čekáš říkám čekám neš mi uřežeš to maso a on cože to si chtěla já já sem tě vůbec neslyšel ne říkám no toš toš počkám ne

B: ale šak jo šak on to tak dělá on prostě dělá deset věcí prostě za za ráz a neudělá ani jednu

A: no šak jasně / a že jako jojojo já ti to uřežu a nic hovno / no tak jako říkám jó fajn tak já teda eště počkám nó neš to teda dodělá

B: no mně bylo divný kde seš tak dlouho

A: no a uplně že no že Marijáne můžeš mi to prosim tě už uřezat já už potřebuju jít ven (smích) ne o že jojo

B: hej že to je ten že to je ten Marek

A: kerej?

B: Oravec

A: kerej?

B: Marek Oravec

A: ale já nevím jak vypadá ten bloňďák

B: jo

A: ten co vypadá jak ten --- toš to jo

B: můj brácha mi říká prej co to je za blončku (smích) říkam to není blončka to je kluk

A: no tak jako na konec mi to musela uřezat jako ta / kuchařka (smích) Mariján že no sory já sem na to úplně myslel a prostě úplně si tak čekám a říkam si proč tady čekáš říkam aha toš nevadí no říkám

B: on není normální

A: ne neomlouvej se to je fakt f pohodě on říká ne ne ne toš promiň ne a já prostě úplně aha tak říkam ne to je f pohodě a odcházím a on eště za mnou volá fakt promiň (smích)

Mluvený projev je opět nepřipravený, neoficiální a neveřejný. Komunikant A, vyrůstající zde od narození, je kamarádka pisatelky autorky práce – mluvčí B. Rozhovor byl natočen během obědové přestávky, když měly obě dívky pauzu v práci. Naši analýzu zaměřujeme především na mluvčí A.

Velmi charakteristické je také v této promluvě vycpávkové slovo „toš“ a krácení samohlásek, např. nevadí, říkam. Našli jsme zde valašský tvar slovesa „chcu“ a charakteristickou koncovku podstatného jména „svičkovu“. Celou promluvu zpomaluje opakování slov, především výraz „říkám“.

Jelikož se jedná o mladší generaci, obávali jsme se, že v ukázce nenajdeme žádné znaky valašského nářečí. Je patrné, že mladší generace je silně ovlivněna obecnou češtinou např. kerej, von apod. Objevuje se zde i vulgární slovo „hovno“.

3.2.1.4 Pouť

A: žena, 20 let, studentka

B: žena, 18 let, studentka

A: ty vole ona musí mít peněz

B: no šak jasně šak dycky dyž du rozdrobit otevřu její peněženku tak tisícofky úplně pjetistofky dvoustofky a nejvíce stovek normálně --- tam má tak šescest tisíc

A: šak jenom u toho muzea za to pivo sme vydělali čtyři a půl tisíce jenom za pivo

B: hm no

A: no a za ty slatkosti ale tak

B: hm // toš to jo / tak my tady nejvíc jakože tak hm co zme tak vječinou o pouti no

A: hm / hej ty tady fakt budeš jo?

B: já nevím (smích) // hm tak víš jak ona nám za dne dá třeba tisícofku víš?

A: jo?

B: hm // nebo vlastně co zme tady byly ty dva dny jak byla pouť jakože tak zme dostaly každá tisícofku / a tet' si eště vem ty dýška

A: ale to máš velký fofr

B: no mám / no ba (smích) // to ani nestihneme třeba ani to zajít si na záchot víš jak

A: hm // a kolik vás tam je?

B: (smích) no / u zmrsky / tam su dvje/ a ve stánku

A: jako jedna točí a druhá počítá?

B: ne sou dva stroje jeden je

A: a u každého je jeden jo

B: hm u každého jeden a hm eště eště normálně tady sú hm vlastně jeden je u piva a co se prodává to sou tak čtyři nebo pjed lidí // tagže tak sedum osum lidí

Tento mluvený projev je volným pokračováním předchozího rozhovoru. Mluvčí A je pisatelka bakalářské práce a mluvčí B je její kamarádka, vyrůstající na Valašsku. V této promluvě jsme našli pouze dva znaky charakterizující valašské nářečí, a to tvar slovesa jsou: su, sú a vynechání písmene j na začátku slova „du“ (myšleno jako „jdu“). Opět to dokazuje silné ovlivnění mládeže obecnou češtinou a ústup dialektu.

Ukázky 3.2.1.3 a 3.2.1.4 jasně dokazují, že nářečí z mluveného projevu mladších generací úplně nevymizelo, ale používá se méně. Tato generace je silně ovlivněna obecnou češtinou, která se používá stále častěji a vytlačuje tak tradiční znaky nářečí, což ohrožuje jeho zachování.

3.2.1.5 Kde bydlíš?

A: žena, 20 let, studentka

B: muž, 22 let, kuchař

C: žena, 48 let, kuchařka

A: řekni gde bydlíš / jak se menuješ // hej jo hej jela sem tet'ka vlakem --- jako Karolinkou a říkala sem si kerej je tfúj barák / a je stojí u cesty?

B: jo

A: a je tam nějaký barák kerej tet'ka dělá novou střechu

B: hm

A: je to někde poblíž?

B: no / vlastně to je ono

A: to je ten to je váš barák jo?

B: hm

A: (smích) to je dobrý

C: já do dneška nevím de to je

B: ---

C: jako přibližně vím ale

A: a já --- ještě říkám no jakože tady někde bydlí Mariján / říkám a nevím gde a --- říká tak se ho zeptáme že někde poblíž toho baráku gde se --- / no tak to je jejich barák (smích) // dobrý no // hej mně se to tady /

B: vlastně fčera jak sem měl volno tag já sem jel z nějakým ogarem na čtyřkolce / jako čtyřkolku měl řekl vole sedni si tak sme jeli jako

A: jako tyz ho neznal?

B: ne / ja ho znam / na Vranču a spátky

A: --- z nějakým ogaram

B: ne to ne / jako na Vranču a spátky viž a / a tak jako dobré / jako pobavili sme se že / a šli šli sme dom

A: bratránek byl fčera f tom v lese a našel tam tři praváky / ale jako takové prcky tak si to zakryl / udělal si jako k tomu takové šipky ze šišek aby --- gde to je (smích)

C: no --- pomalu jesi by sa pro ten česnek mělo skočit já co dám zítra do toho gulášu ...

A: Májo a ty chodíš kam na hříby někde tam jenom jak sou ty vleky do toho lesa nebo někde jakože jedeš třeba někam

B: vlastně hm po celí hm po celí Karolince Karlovicích

A: jo

B: ale tak jako mám tam místa jako víž gde jako rostú křemenáče a tak

A: hej počky ale dyť u toho baráku byl takový vječí pes vy máte vlčáka?

B: ne to vůbec

A: tam byl tak / to nebyl asi ten barák/ a někde poblíž tam měli vlčáka nebo takového vječího ---

B: ne jako tam bydlí sousedi oni mají sedumdesáti kilovýho rotvajlera

A: aha tak to ne to byl nějakej vlčák nebo tag něco eště sem si říkala jo to mají jakože

B: vlčák

A: mají jako malého psa

B: ne já mám jako malého psa / vy jako vite jako pani Sedlakova

K: ja vím jakého máš

B: takového malého jako terijéra prostě

A: a jak se menuje

B: Asta

A: Asta

Mluvený, nepřipravený, neveřejný a neoficiální projev 3.2.1.5 byl realizován v pracovní pauze. Mluvčí A, autorka práce, a mluvčí B, její kamarád, o nahrávání projevu věděli. Komunikant B pochází z valašského města Karolinka, sousedící s obcí, kde výzkum probíhal. Komunikant C žije ve Velkých Karlovicích a zná oba další mluvčí.

Mluvčí B použil typické nářeční označení „ogar“. Dalšími znaky nářečí jsou slova s charakteristickými valašskými koncovkami: rostú, majú. Více se u něj však objevuje obecná čeština: po celí Karolince, souseďi. Mluvený projev komunikantu B ruší parazitní slova, která často opakuje: jako, prostě apod.

Mluvčí C používá nářečí častěji. Tvar zájmena „se“ je zde používán jako „sa“ a opět je zde typická změna koncovky: gulášu.

Také tento mluvený projev nám ukazuje, že nářeční mluva je stále uchovaná, ale obecná čeština je v tomto projevu frekventovanější.

3.2.1.6 Drhání peří

A: žena, 63 let, důchodkyně

B: žena, 20 let, studentka

A: To sa husy chovaly celé stádo aj spjedadvacet husí pak sa to třikrát do roka sa to muselo škubat a potom jak sa zabíjali

B: jak škubat to jako dyž eště žilo

A: áno eště žilo šak Lucinko prosim ťa dyť já sem to musela doľů jak zme bývali f chaľupje

B: to eště žilo a škubali ste to peří

A: áno tak sem šla škubat husy a

B: si děláš srandu

A: áno a to sem si pozvala z piły jednu pani protože tá husy chovala já říkám paní Kedroňova nikgdy sem to nedělala to ňa fšecko babina toť to a toš máš dyje córky a toš jakú jim dáš výbavu toš musíš chovat husy tag já Lucinko první stádo sedum husí

B: - - -

A: a a celkem s toho stáda Lucinko mně zbyla jedna

B: (smích)

A: tak to byl první chof

B: jak to?

A: protože první rok sem ich chovala a téhdy řádila nějaká nemoc áno tagže ty húsata už byly pječné uš takové sa ně začínali péřit a na ras sa vyškobrtli třeba šli sa napít vody z dało hlavu do teho do teho kastrolka a vyvrátili sa a bylo po húsati

B: cooo?

A: no já sem s toho byla nešťasná babina no mně sa to nemože stat a furt víš jí on buť jí nezdechly nebo já nevím nebo to bylo enom no ale zkrátka nic já sem sa s ňú šla sem za paní Janíkovú a říkám paní Janíková poprvní sem sa dala na chování husí ona říká nic si s toho nedělajte že já sem ich měla pjedadvacet a zostaló mně ich deset tagže to sú jakési že jakési choroby a že to je a že no tag mně zostaló mně jedno a Lucinko a teť byly hody štvrtého listopadu tady sú na Karla a přijela teta Hela to byla eště svobodná že přijede na hody a já říkám ano přijedť že a bude husa já říkám bude

B: (smích) jedna

A: Lucinko kydys to viděla jag zme to upékli to byl jag hoľub to bylo chudé no tá šak kolikrát to spomínala že mám přijed na hody že bude husa a tagže už sa směje

B: (smích)

A: a tag my už už maminka celá natěšená přijede teta protože dycky nějaké tretky dovězly tagže byly hody a tak to já sem ale stejně měla eště řísků nadělaných a tagže ale

B: (smích)

A: byla aj husa

B: tys to čekala

A: no já sem to čekala že to tak bude víš protože

B: a jak se to jako drhlo dyž to bylo ---

A: Lucinko tos musela protože to peří oni začali ztrácet to peří zkrátka vyrostlo na téj husi a to byl čas jak uš strácali peří uš s to musela šubat z nich pryč a oni zostali

B: a toz je jako chytla a ony drželi?

A: áno chytit no chytit ju dycky šátek zabalená sem byla jak babuša a teťkom tady mezi nohy sem si ju dala otočila otočila hlavu dolů a už sem už sem to škubala a kolikrát kolikrát aj

B: a jag dlouho ti to trvalo ta jedna

A: no dlouho mně to trvalo dlouho než sem sa to Lucinko naučila to bylo hrozné a kolikrát aj s krvjů víš sem to vyškubla no to bylo strašné ta první husa tu dyš sem pustila tag

B: tag hned chcípla (smích)

A: (smích) ne ta paní co byla s té piły Kedroňova ta jag ju uviděla Lucinko tu chytl záchvat smíchu a

B: (smích)

A: tá nemohla tá bečela a husu držela svoju v tem a tož Liduško nic si s toho nedělaj toš to je první husa ale já našťvaná

B: (smích)

A: víš jak to protože to bylo strašné tá ty křídla táhala po zemi protože a to sa nesmí víš oni tam sa musí takové péra jakésy podpůrné keré keré

B: aby mohla ---

A: keré to křídlo držíja a já poctivje rvala tá skoro křídla bez pěrá měla a a tag říká to tak nemožeš no a pak potom ta druhá už byla lepší toš to byla práca

B: (smích)

Poslední z nahraných projevů je opět nepřipravený, neoficiální a neverejný. Vznikl při barvení vlasů mluvčí A, která ve zkoumané oblasti žije od osmnácti let, a její vnučky a pisatelky práce B. Obě o nahrávání věděly.

Předpokládáme, že v této ukázce najdeme mnoho nářečních znaků, protože mluvčí můžeme zařadit do starší generace, která valaštinu užívá.

Zvratné zájmeno „se“ tady má podobu valašského „sa“ např. sa husy chovaly, sa to muselo, sa vyškobrtli apod., ale také u jiných zájmen: jakú, svoju, prosim ťa. Na dalších příkladech můžeme sledovat zachované – ú místo – ou u slov: húsata, dlouho apod. Časté je použití slova „aj“ (myšleno také). Vidíme zachované – aj v koncovkách sloves: neděľajte, držíja.

Typické tvrdé l (ľ) analyzujeme u slov např. ľ chaľupje, muselo, otočila hlavu dolů apod.

Výrazy jako bývali (myšleno bydleli) , stádo (myšleno hejno), cěrky (myšleno dívky), bečela (myšleno plakala), zostali (myšleno zůstali) a další jsou typické pro valašské nářečí.

Tato poslední ukázka je typický příklad valašského nářečí. Dokazuje, že nářečí je stále živé a starší generace je opravdu používají. Právě tyto generace jsou minimálně ovlivněny obecnou či spisovnou češtinou.

ZÁVĚR

Valašsko je hornatý kraj, kde se lidé dříve živili převážně prací na poli, v lese či sklárně. Při této práci si vyprávěli pověsti a zpívali písně ve svém nářečí. Obyvatelé valašských obcí, ale také měst, se snaží zachovat své tradice, obyčeje a také nářečí.

Výsledky výzkumu nás přesvědčily, že valašské nářečí stále existuje a lidé ho používají v běžné komunikaci dodnes.

Dotazník, který vyplnili žáci z druhého stupně základní školy, přinesl mnoho poznatků o užívání nářečí ve valašské nářeční oblasti. Zjistili jsme, že mladší generace nářečí používá především v projevech s rodiči, prarodiči nebo kamarády. Zajímají se také o valašský folklor – kroužky, knihy, písně, pověsti a významné osobnosti, což přispívá k zachování nářečí. Většina žáků však užívá nářečí pouze někdy, i přes to mluvenému slovu ve valašském nářečí rozumí, a to především díky starším lidem, s nimiž jsou v kontaktu a kteří nářečí v mluvených projevech běžně používají.

Analýza mluvených projevů, stejně jako dotazníkový výzkum, dokládá výskyt nářečí. Snažili jsme se najít v každém přepsaném projevu vždy alespoň jeden nářeční znak, což se nám povedlo. Nejčastějšími znaky byly tzv. tvrdé l (slyšet, střelba), odlišné skloňování zájmen (naša, vaša) nebo charakteristické jiné tvary sloves (majú, chcú). Z mluvených projevů je viditelné, že starší generace užívá nářečí častěji i s jeho typickými rysy. U mladší generace se také objevují nářeční prvky, ovšem ne tak často. Je patrné, že mladí lidé jsou ovlivnění především obecnou češtinou, která se jako interdialekt šíří po celém území České republiky.

Problematikou postupného mizení nářečí se zabývali lingvisté již v minulém století. Upozorňovali veřejnost na možný zánik nářečí, na což navazuje také tato bakalářská práce. Dokázali jsme, že valašské nářečí ustupuje interdialektu, a to nejvíce u mladších generací. Pokud tento proces bude postupovat dál stejnou rychlostí, za několik desítek let by nářečí mohla opravdu zmizet.

Bylo by dobré pokračovat ve výzkumu a zaznamenávání nářečních znaků v nepřipravených mluvených projevech, abychom mohli celý proces sledovat podrobněji a všechny poznatky postupně zaznamenávat.

PRIMÁRNÍ LITERATURA

- J. Bělič, *Nástin české dialektologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972. 463 s.
- F. Cuřín a kol., *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964. 209 s.
- J. Chloupek. *Aspekty dialektu*. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1971. 134 s.
- P. Karlík a kol., *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 604 s. ISBN 807106484X.
- S. Kazimíř, *Slovník valašského nářečí*. 1. vyd. Vsetín: Dalibor Malina, 2001. 517 s. ISBN 8090301010.
- A. Kellner, *Úvod do dialektologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954. 113 s.
- J. Kuchař a kol. *Čeština všední i nevšední*. 1. vyd. Praha: Academia, 1972. 489 s.
- H. Mičkalová. *O čem si vyprávějí Karlovjané: pověsti, legendy a vyprávění z Velkých Karlovic a okolí*. Velké Karlovice: Karlovské muzeum, 1995. 118 s.
- F. Svěrák. *Karlovické nářečí*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957. 186 s.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

- F. Bartoš. *Dialektický slovník moravský*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. 566 s.
- F. Bartoš. *Dialektologie moravská*: 1 díl.: Nářečí slovenské, dolské, valašské a lašské. Brno: Matice Moravská, 1886. 374 s.
- I. Bogoczová. *Jazyková komunikace mládeže na dvojjazyčném území českého Těšínska: Zpráva o dotazníkovém průzkumu*. 1. vyd. Ostrava: Sfinga, 1993. 78 s. ISBN 80-7042-387-0.
- F. Cuřín, *Historický vývoj označování rodiny a rodinné příslušnosti v českých nářečích*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964. 69 s.
- J. Balhar a kol., *Český jazykový atlas 1*. 1. vyd. Praha: Academia, 1993. 428 s. ISBN 80-200-0014-3.
- J. Balhar a kol., *Český jazykový atlas 2*. 1. vyd. Praha: Academia, 1997. 511 s. ISBN 80-200-0574-9.

- J. Balhar a kol., *Český jazykový atlas* 3. 1. vyd. Praha: Academia, 1999. 578 s. ISBN 80-200-0654-0.
- J. Balhar a kol., *Český jazykový atlas. Dodatky*. 1. vyd. Praha: Academia, 2011. 579 s. ISBN 80-200-0013-5.
- D. Davidová. *Kapitoly z dialektologie*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 1992. 95 s. ISBN 80-7042-384-6.
- J. Fabián. *Slovník nespisovného jazyka valašského*. 2. vyd. Valašské Meziříčí: Občanské sdružení Valašské Athény, 2001. 133 s. ISBN 80-238-6703-2.
- O. Hausenblas. *K tzv. pronikání obecné češtiny do spisovného jazyka*. Slovo a slovesnost, 1993, roč. 54, č. 2, s. 97–106. ISSN 0037-7031.
- Z. Hlubinková. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010. 275 s. ISBN 978-80-210-5295-6.
- Lamprecht. *České nářeční texty*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976. 425 s.
- J. Mlynář. *Nářečí: jazykový klenot, který postupně mizí*. Mladá fronta Dnes, 2009, roč. 20, č. 144, s. 3. ISSN 1210-1168.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Lucie Máňková
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	PhDr. Květoslava Musilová, Dr.
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	Průzkum běžně mluveného jazyka ve valašské nářeční oblasti
Název v angličtině:	The research of common spoken language in dialectal area of Wallachia
Anotace práce:	Bakalářská práce je zaměřena na nepřipravené mluvené projevy ve valašské nářeční oblasti. Prostřednictvím dotazníkového výzkumu a mluvených projevů bylo zjištěno, že je valašské nářečí stále aktuální, především u starší generace. Mladší generace je silně ovlivněna obecnou češtinou, a proto je nářečí na ústupu.
Klíčová slova:	Dialektologie, dialekt, interdialekt, mizení nářečí, východomoravská nářečí, valašské nářečí, dotazníkový výzkum, nepřipravený mluvený projev
Anotace v angličtině:	This thesis is focused on unprepared spoken speeches in dialectal area of Wallachia. The mediation of questionnaire survey and spoken speeches was find out, that the Wallachian Dialect is still current, mainly by older generation. Younger generation is significantly influenced by universal Czech language, hence is dialect in retreat.
Klíčová slova v angličtině:	Dialectologie, Dialect, Interdialect, Dialects disappear, Dialect of the east Moravia, Wallachian Dialect, Questionnaire survey, Unprepared spoken speech
Přílohy vázané v práci:	1. příloha – dotazník; 3 strany 2. příloha – mapa českých nářečí 3. příloha – mapa českých nářečí 4. příloha – valašská pověst
Rozsah práce:	51 stran + přílohy
Jazyk práce:	Čeština

PŘÍLOHY

1. Příloha

Vyplněný dotazník; 1. strana

Milé žákyně, milí žáci!

V rámci mé bakalářské práce, ve které se zabývám valašským nářečím, jsem sestavila tento dotazník, který mi pomůže lépe zmapovat současnou situaci nářečí, jeho využití mezi mládeží a jeho vývojové tendence v oblasti jazykových jevů.

V této souvislosti se na Vás obracím s prosbou o vyplnění anonymního dotazníku. Jednotlivé body si, prosím, pozorně přečtěte. Zvolené odpovědi zakroužkujte, případně (čitelně) vepište slovy na určené místo. U každé otázky je vždy pouze jedna platná odpověď.

Věřím, že informace, které mi poskytnete, budou pravdivé, aby výsledky šetření byly co nejvíce reprezentativní.

Děkuji Vám za spolupráci.

Lucie Máňková

Lucie Máňková

UMÍTE „JEŠTĚ“ VALAŠSKY?

1. Jsem: ☒ a) dívka b) chlapec
2. Věk: 15
3. Trvalé bydliště: Velké Karlovice
4. Pobýval(a) jsi i jinde? a) ano ☒ b) ne
5. Jestli ano, kde a jak dlouho: —
6. Jsi schopen(schopna) bez větších potíží porozumět valaštině?
☒ a) ano b) ne
7. Používáš valašské nářečí doma v rozhovorech s rodiči nebo prarodiči?
☒ a) ano b) ne
8. Pokud ano, v jaké míře: a) stále ☒ b) často c) někdy
9. Používáš nářečí, když mluvíš s domácími mazlíčky? ☒ a) ano b) ne
10. Pokud ano, v jaké míře: a) stále ☒ b) často c) někdy

Vyplněný dotazník; 2. strana

11. Používáš nářečí při chatování s kamarády? ☒ a) ano ☐ b) ne
12. Pokud ano, v jaké míře: ☐ a) stále ☒ b) často ☐ c) někdy
13. Mluví ve tvém okolí někdo pouze nářečím? ☒ a) ano ☐ b) ne
14. Pokud ano, kdo: děda, kamarádi
15. Zakroužkuj větu s valašským nářečím.
- a) Dej mouku ze mlejna na vozejk.
- b) Dé móku ze mléna na vozék.
- ☒ c) Daj múku ze mlýna na vozík.
16. Četl(a) jsi někdy knihu nebo článek ve valašském nářečí?
- ☒ a) ano ☐ b) ne
17. Pokud ano, jmenuj: ve zpravodaji, povídku, povíste
18. Navštěvuješ(navštěvoval/a jsi) kroužek, který je zaměřen na valašský folklór?
- ☒ a) ano ☐ b) ne
19. Pokud ano, jaký: Valašed
20. Znáš valašské pověsti z Vašeho okolí? ☒ a) ano ☐ b) ne
21. Jestli ano, jmenuj: o jízvě
22. Znáš valašské písně? ☒ a) ano ☐ b) ne
23. Jestli ano, jmenuj: Beskyde, Beskyde; Černá vlna
24. Znáš valašského umělce nebo umělkyni? ☒ a) ano ☐ b) ne
25. Jestli ano, jmenuj: paní Mičalová

Vyplněný dotazník; 3. strana

26. V běžné mluvě použiješ pro slovo „chlapec“ výraz:

- a) kluk ☒ b) ogar c) hoch d) jiný-

27. V běžné mluvě použiješ pro slovo „žena“ výraz:

- a) roba b) žena c) baba d) jiný- *ženšča*

28. V běžné mluvě použiješ pro slovo „švestka“ výraz:

- a) švestka b) kadlátko ☒ c) trnka d) jiný-

29. Jaký výraz použiješ pro tato slova v běžné mluvě:

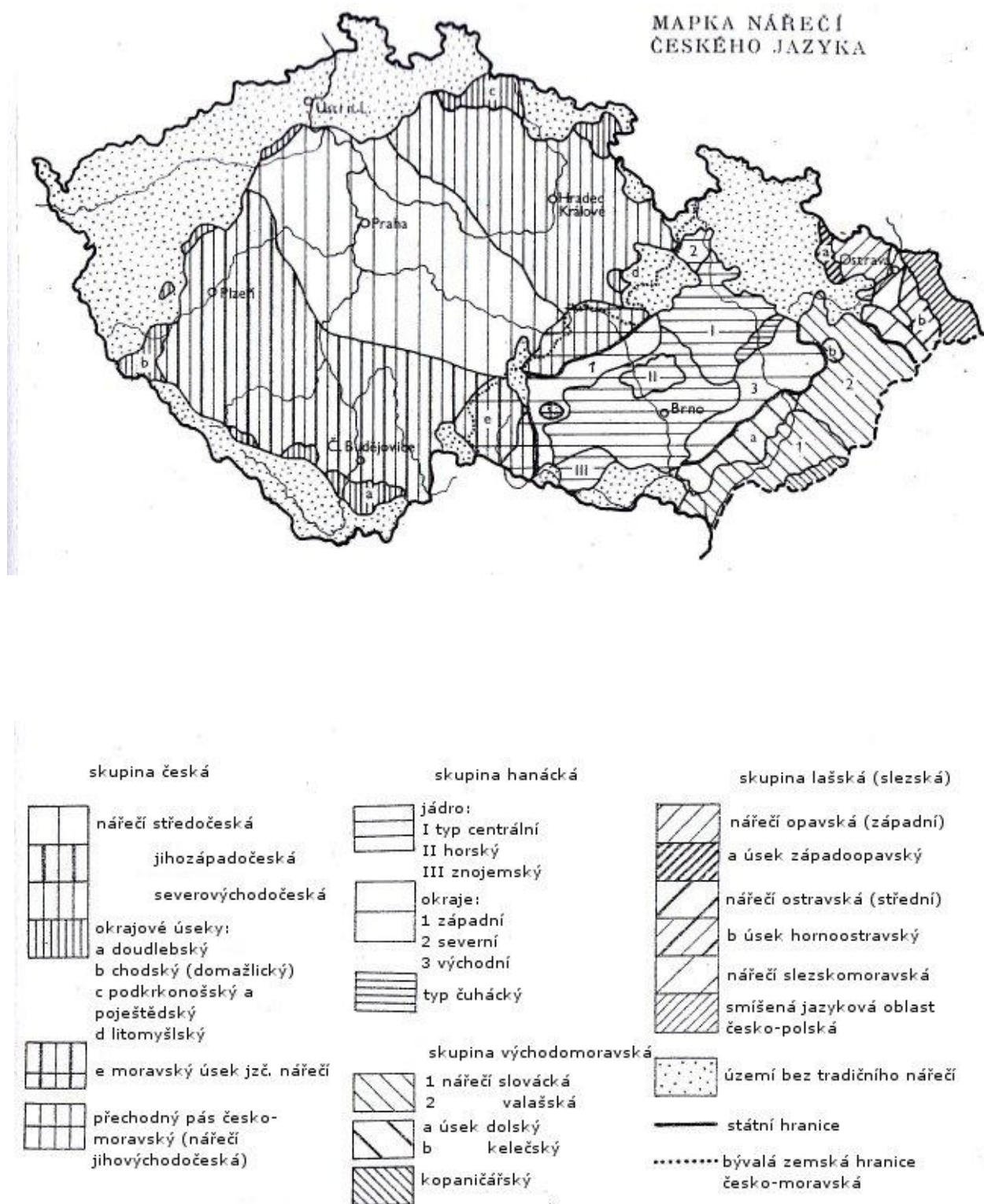
- a) brambory *zema'ky*
b) slepice *kura*
c) mouka *moučca*
d) krocan *krocan*
e) rampouch *rampouch*
f) kácet *řáček*
g) plašit se *pláší se*
h) budou *budú*
i) loupat(brambory) *lúpat o'kora'bať*
j) jednou *jednou*

30. Vyjádři jedním slovem tyto výrazy ve spisovné češtině:

- a) hafera *borůvka*
b) rola *pole*
c) četina *řídina (z jehličnanů)*
d) krdél *mekin*
e) včíl *hčl*

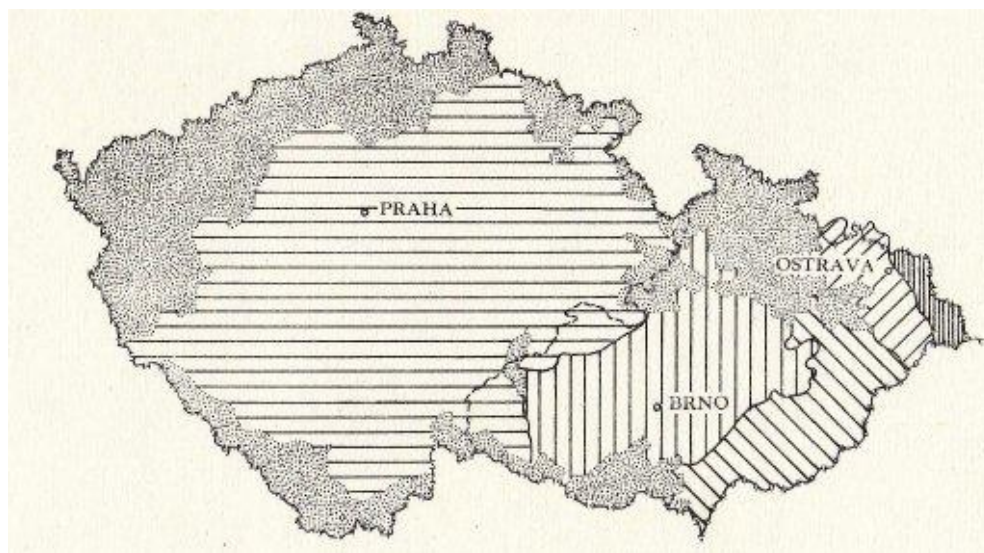
2. Příloha

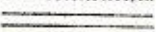
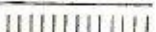
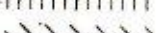
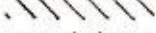
Mapa českých nářečí z knihy Čestina všední i nevšední (Kuchař a kol., 1972, s. 9).

3. Příloha

Mapa českých nářečí z díla *Nástin české dialektologie* (Bělič, 1972, s. 17).

- státní hranice
- hranice česko-slovenská
- bývalá zemská hranice česko-moravská
- oblasti s obyvatelstvem nářečně různorodým
- nářeční skupina česká v užším smyslu
- nářeční skupina středomoravská (hanácká)
- nářeční skupina východomoravská (moravskoslovenská)
- nářeční skupina slezská (lašská)
- nářečí polsko-českého smíšeného pruhu

4. Příloha

Ukázka z knihy *O čem si vyprávějí Karlovjané* (Mičkalová, 1995, s. 74–75); tato pověst byla v dotazníku jmenovaná nejčastěji.

Hde sa vzalo karlovske jezero

Hde sa vzalo karlovske jezero? Bylo to tak.

Kúsek od toho místa, hde jezero dnes je, býval veliký grunt. Gazda uměl gazdovat, a tož byli bohatí. Měli jednu céru, Tynku, a tá byla ukrutně pěkná. Otec s mamkú si móhli hlavy dolámat přemýšláním, kerý ženich by byl pro Tynku nejlepší. Aby byl bohatý, šikovný, hodný a hlavně, aby měl Tynku rád. Nerádi by viděli svoju céru na hromoch líhat aj vstávat.

Ženichůch chodilo celé procesí, ale žádný sa nepozdával. Raz přišel též jeden. Už byl hodně starší. Dali sa do řeči a gazdovi vadilo, že je starý. Řeknul mu to a milý ženich sa tak rozhněval že křičál, co mu hrdlo stačilo: „Tož ju dajte třeba čertovi!“ Gazda za ním hodil stejně: „Dám, jak sa ně bude ten čert zamlúvat!“ To neměl.

Za malú chvílu sa zjavil grýčný mládenec. Milý, řečný, rozuměl dobytku aj rolám a k Tynce sa měl. Házál po ní očami, milo se usmíval. Peníze též dones ukázat, že má. Tynka byla v ten ráz jak uhranutá. Edem oči na něm, nehnúla sa od něho a při řeči mu dala slovo. Zdálo sa, že je rozhodnuté.

Nový gazda sa konečně našel. Gazdění sa to moc nepozdávalo. Uhlédla, jak sa mládenec křížku na stěně vyhýbá. Schválně dala na stůl růženec. Chasník si za stůl neseďnúl. Edem na kraj lavy. Večér to všecko pravila gazdovi. Ten nemeškál, věšel do jizby a svěcenú vodú chasníka pokropíl. To ste měli vidět! Z pěkného ženicha v ten raz bylo čertisko. Také, jaké má byt! S rohými, kopytiskem, chlupatý, randatý, očisky blýskál a řvál: „Tynka je moja, dala ně slovo! Včilěj víte, komu sa zaslíbila!“

Gazda to div přežil. Gazděna naříkala, bědovala, Tynka byla jak bez života. Co včilěj? Zebral sa a brze ráno sa gazda vydál k jednej robě pod Javorník pro radu. Dočkál sa jí. Za pěknú kuru, polt špeku a míšek černěj krupice.

Vracál sa domů veselejší. Doma ale bylo boží dopuštění. Čertisko zavřeté v jizbě, Tynka oči vyplakané do dna a gazděna ne jináč. Gazda sa postavil ke dvěřom a začál sa s čertem domlúvať. Že mu Tynku dá, hdyž přehradí jezerňanský potok do kohútího zaspíváňa. Čertisko sa zasmílo, že může. Gazda hned šel na dvůr a schováł kohúta pod necky. Věcej už nic. Čekál. Mezitým si čert pozvál celú hordu pekelníkúch, keří létali po dědině a kupovali za dobré peníze kohúty. Hdo neprodál, temu ho ukradli a zadusili. Mordovali kohúty po celých Karlovicách. Čert už si byl jistý, že sú všeci hore pařatisky.

Čerti sa dali do stavjaňa kamenněj hráže. Šlo jím to od ruky. Kameně velikánské kúlali do potoka, nekeré nosili na zádoch. Hráz byla čím dálj vyšší. Čertiska od-fukovali, ale neodpočívali. Gazda sa šel po půlnoci na dílo podívať. Mráz ho obe-šel. Ten pekelník snád to udělá! Hybaj domů, rozsvítíl latěřnu, vytáhnúl kohúta z pod necék a už sa nėslo Jezerným: kykyryký! To bylo na čerty! Shodili kameně, hde hdo byl, a už sa hnali s nepoříděnu do pekla. Gazda to vyhrál a čerta už nebylo. Zato jezerňanský potok byl skoro přehraděný, voda v něm ostávala, a tak sa objavilo jezero. Pod hrázú sú skaly, keré tam čerti poshazovali ze zád. Jeden taký největší je blízko jezera a sú v něm vytlačené čertovy záda. Šak sa běžte podívať!